

Jenna Siivonen

VARMUUDEN TAVOITTELIJAT EPÄVARMUUDEN MAAILMASSA

Ennakoivien toimijoiden diskursiivinen tuottaminen
syntyvyyden vähenemistä käsittelevissä kantaaottavissa
kirjoituksissa

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Pro Gradu -tutkielma
Huhtikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Jenna Siivonen: Varmuuden tavoittelijat epävarmuuden maailmassa: Ennakoivien toimijoiden diskursiivinen tuottaminen syntyvyyden vähenemistä käsittelevissä kantaaottavissa kirjoituksissa

Pro Gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma, sosiologian opintosuunta

Huhtikuu 2021

Tässä tutkielmassa käsitellään vähenevästä syntyvyydestä käytävää julkista keskustelua ja yksilöiden roolia siinä. Syntyvyyden vähenemisen syitä on etsitty työelämän epävarmuudesta. Lisäksi on pohdittu, millaisin sosiaalipoliittisin toimenpitein lapsiperhe-elämästä tulisi houkuttelevaa. Tutkielman tarkoituksena on täydentää tätä keskustelua tarkastelemalla, millainen rooli syntyvyyden vähenemistä koskevassa keskustelussa annetaan lapsipäätöksiä tekeville yksilöille, erityisesti lisääntymisikäisille naisille. Tutkielma on artikkeligradumuotoinen ja koostuu kahdesta osasta. Tutkielmaraportti on tieteellistä journalia varten yhteiskirjoitettu artikkeli. Artikkelikäsitelmistä edeltävässä lisäpaperissa käsitellään laajemmin tutkielmaprosessia ja tutkielman teoreettismetodologisia lähtökohtia. Tutkielmassa analysoidaan *Helsingin Sanomien* kantaaottavia kirjoituksia feministisen tieteen- ja teknologiantutkimuksen alalla kehitetyn ennakoinnin teorian avulla. Ennakoinnin teoriaa liitetään työn ja elämän prekaarisuutta koskeviin keskusteluihin. Pro Gradu -tutkielman tutkimuskysymykset ovat, miten yksilöistä tuotetaan ennakoivia toimijoita ja miten ennakoinnista tuotetaan normatiivisesti oikea tapa suhteuttaa omaa lisääntymistä kansalliseen syntyvyyshuoleen.

Aineisto koostuu *Helsingin Sanomissa* aikavälillä 14.11.2018–24.10.2019 julkaistuista, syntyvyyden vähenemistä koskevista kantaaottavista kirjoituksista. Niistä 2 on vieraskynäkirjoituksia, 7 kolumneja ja 37 lukijoiden mielipidekirjoituksia. Aineistosta tehdään teoriasidonnaista diskurssianalyysia ennakoinnin ulottuvuuksia mukailien. Ulottuvuudet ovat velvoite (*injunction*), abduktio (*abduction*), optimointi (*optimization*), varautuminen (*preparedness*) ja mahdollisuus (*possibility*). Analyysia tehtiin etsimällä temaattisia yhteyksiä, tarkastelemalla ennakoinnin ihannetta kirjoituksien piiloisena oletuksena sekä erilaisten toimijoiden asemoimista suhteessa syntyvyyshuoleen ja näiden asemointien sukupuolittuneisuutta.

Tutkimuksen perusteella syntyvyyshuolen yksilötoimijuus rajataan diskursiivisesti merkitsemään laskelmoivaa ja parhaaseen mahdolliseen pyrkivää toimijuutta. Valtion ja yksilön suhdetta määrittää yksilön valinnanvapaus, jolle poliittisten toimien tulee vain luoda tilaa. Aineistossa tuotetaan varsinkin nuorista naisista ennakoivia toimijoita, jotka pyrkivät ajoittamaan lasten saamisen parhaaseen mahdolliseen työtilanteeseen, hedelmällisyyden kannalta parhaaseen ikään ja ihanteelliseen parisuhdetilanteeseen. Ennakointia kuvataan sekä oletusarvoisena että vastuullisena tapana toimia ja suhtautua lastensaamiseen. Yksilötoimijoiden kohdalla ennakointi saa myös affektiivisiä ulottuvuuksia. Kansallisen syntyvyyshuolen lisäksi vastuullisen toimijan tulee huomioida lastensaannin vaikutus omaan työuraan ja hyvinvointiin sekä globaaliin ilmastonmuutokseen. Samalla perheellistymistä ja sen suunnittelua vaikeuttaa työmarkkinoilla koettu epävarmuus. Uusliberalistisessa yhteiskunnassa myös syntyvyyden suunnan kääntäminen jää yksilöiden vastuulle. Elämän ennakoinnin velvollisuus ja toisaalta sen mahdottomuus kuitenkin tekevät lasten saamisesta epähoukuttelevaa.

Avainsanat: syntyvyys, lapsettomuus, ennakointi, prekarisaatio, sukupuoli

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto.....	1
2. Prekarisaatio, ennakoinnin politiikka ja työn ja äitiyden intensivoituneet vaatimukset.....	2
2.1 Boss lady -ihanne ja intensivoituva äitiys törmäyskurssilla.....	4
2.2 Epävarmistuva (työ)elämä.....	5
2.3 Tulevaisuuden kaappaamat	6
3. Aineistolähtöisestä diskurssianalyysistä teoriasidonnaiseen tulkintaan	8
3.1 Kantaaottavat tekstit aineistona.....	8
3.2 Vähenevän syntyvyyden diskursseista kohti ennakoinnin ulottuvuuksia	9
3.3 Teoriaohjaava diskurssianalyysi menetelmänä	10
3.4 Ennakoinnin ulottuvuuksien diskursiivinen analyysi.....	12
4. Vähenevän syntyvyyden taakka ennakoivien yksilöiden harteilla	12
Lähteet.....	16
Kirjoittajasivu.....	21
Alkuperäinen artikkelikäsikirjoitus.....	22

1. Johdanto

Syntyvyydestä kannetaan huolta niin Suomessa, jossa syntyvyys on Pohjoismaisen alhaisinta (SVT 2020), kuin monissa muissa kehittyneissä länsimaissa (esim. World Economic Forum 2020). Syntyvyyden vähenemisen syitä koskevassa keskustelussa on vedetty yhteys epävarman työllisyystilanteen ja lastensaannin lykkäämisen tai toteuttamatta jättämisen välille. Laajemmin syntyvyyden väheneminen on yhdistetty taloudellisiin taantumisiin. 2010-luvun kuluessa saatiin kuitenkin huomata, ettei syntyvyys lähtenyt talouden kanssa nousuun (Helsingin Sanomat 2020). Väestötieteen kentällä onkin havaittu, etteivät nuorten aikuisten odotukset kansallisesta taloustilanteesta vaikuta heidän perheellistymissuunnitelmiinsa, vaan henkilökohtaisella työllisyystilanteella ja kokemuksella sen varmuudesta tai epävarmuudesta on suurempi merkitys lastensaamiselle (Miettinen 2015; Miettinen & Jalovaara 2020; Kurronen 2021). Tässä tutkielmassa tarkastellaan sitä, millainen rooli syntyvyyden vähenemistä koskevassa keskustelussa annetaan lapsipäätöksiä tekeville yksilöille, erityisesti lisääntymisikäisille naisille. Tutkielman osana oleva artikkelikäsitelmä on kirjoitettu yhteistyössä Hanna-Mari Ikosen kanssa. Tarkastelemme *Helsingin Sanomissa* vuosina 2018—2019 julkaistuja syntyvyyden vähenemistä kommentoivia mielipidekirjoituksia, kolumneja ja vieraskynätekstejä. Analysoimme syntyvyysshuoleksi nimeämämme (ks. Nätkin & Vuori 2007) keskustelua yksilötoimijoiden epävarmuuden ja haurauden kokemusten ja toisaalta hallinnan ja ennakkoinnin vaatimusten näkökulmasta.

Tulevien työmarkkinoiden vaikea ennustettavuus ja epävarmuus omista töistä tekevät tulevaisuuden suunnittelun hankalaksi. Hahmotamme tätä epävarmuuden kokemusta prekarisaation käsitteen avulla. Ymmärrämme prekarisaation laajasti työmarkkinoiden muutokseen kiinnittyvänä, mutta ei siihen kiinnittyvänä, epävakauden ja haurauden kokemuksena (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015). Elämän kaikinainen epävarmistuminen, elämän kehysten prekarisoituminen sukupuolistuneella tavalla (Jokinen 2013), näyttää yhdistävän syntyvyyden vähenemiselle ehdotettuja selitysmalleja. Prekaarin elämän keskeiseksi taidoksi näyttääkin muotoutuvan *kyky ennakoida tulevaa*. Ennakointia edellytetään erityisellä tavalla naisilta, joille kasaantuu biologisista ja sosiaalisista syistä miehiä enemmän myös lisääntymiseen liittyviä kysymyksiä ratkaistavaksi. Erityisesti lisääntymisiässä oleville naisille ennakointi tarkoittaa siis myös kykyä optimoida lisääntymisen liittyviä valintojaan. Tutkielmassa lähdetään ajatuksesta, että ennakkoinnin halu ja taito ovat hyveitä, joita lisääntymisikäisten naisten oletetaan omaksuvan oman elämän hallintaa korostavassa uusliberalistisessa yhteiskunnassa. Nuorten naisten oletetaan itse vaikuttavan siihen,

mikä on 'mahdollista'. Lasten saamiseen liittyvät kysymykset perheen ja työn yhdistämisestä koskevat edelleen korostuneesti naisia (Vuorinen-Lampila 2018; Sutela, Pärnänen & Keyriläinen 2019). Lisähaastetta naisten lapsipäätöksiin tuovat yhdistämiselle asetetut affektiiviset vaatimukset – työ ja perhe on sovittava yhteen tasapainoisella ja onnellisella tavalla (Rottenberg 2014).

Tukeudumme artikkelikäsitelmissä antropologiaa ja feminististä tieteen- ja teknologiantutkimusta edustavien Vincanne Adamsin, Michelle Murphyn ja Adele E. Clarken (2009) ennakoinnin (*anticipation*) käsitteeseen. He esittävät tulevaisuuteen suuntautumiselle annetun ajassamme episteemistä arvoa. Heidän tarjoamaansa viittä ennakoinnin ulottuvuutta soveltamalla analysoimme *Helsingin Sanomien* syntyvyyden vähenemistä koskevaa kanta-aottavaa kirjoittelua. Kysymme, miten kanta-aottavissa kirjoituksissa tuotetaan yksilöistä ennakoivia toimijoita ja miten ennakoinnista tuotetaan, varsinkin nuorille naisille, sellainen normatiivisesti oikea affektiivisen ja ajallisen orientoitumisen tapa, jona Adams, Murphy ja Clarke (em.) sitä kuvaavat.

Pro gradu -tutkielmani on artikkeligradumuotoinen ja koostuu kahdesta osasta. Ensimmäisessä osassa taustoitan työtäni artikkelia laajemmin kuvaamalla teoreettista viitekehystä, työn etenemistä ja aineistoa. Lisäksi käsittelen tutkimusetiikkaa ja pohdin suuntaa tulevalle tutkimukselle. Työnjakoa Ikosen kanssa käsittelen tarkemmin erillisellä kirjoittajasivulla lisätekstin lopussa. Artikkeliosassa eritellään analyysia ja sen tuloksia. Artikkelikäsitelmä on pyritty kirjoittamaan Sukupuolentutkimus–Genusforskning -lehden teknisten ohjeiden mukaisesti. Artikkelin on lähetetty lehteen ja olemme sitoutuneet sen muokkaamiseen palautteen vaatimalla tavalla.

2. Prekarisaatio, ennakoinnin politiikka ja työn ja äitiyden intensivoituneet vaatimukset

Tieteellistä keskustelua syntyvyydestä on käyty eniten väestötieteen näkökulmasta. Erityisen kattavasti syntyvyyttä on käsitelty opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman, Väestöliitto ry:n alaisuudessa toimivan väestöntutkimuslaitoksen julkaisuissa (Rotkirch ym. 2017; Miettinen 2015; Miettinen & Rotkirch 2008). Syntyvyyden kehitystä ja yksilöiden lastensaamiseen liittyviä asenteita, toiveita ja mahdollisuuksia Suomessa on tutkittu runsaasti kvantitatiivisin keinoin (ks. Huttunen & Kellokumpu 2016; Jalovaara & Miettinen 2013; Pekkola & Lehtonen 2016; Rotkirch 2007; Sutela 2013; Vikat 2004). Alakärppä ja kumppanit (2020) sekä Rotkirch ja kumppanit (2017) ovat tutkineet nuorten aikuisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja ajatuksia haastatteluaineistojen

avulla. Närvi (2014) on tarkastellut määräaikaisen työn ja samanaikaisen intensiivisen vanhemmuuden vaatimusten vaikutuksia perheellistymiselle. Forsberg ja Nätkin (2016) ovat selvittäneet nuorten näkemyksiä perheinstituution tulevaisuudesta. Perheinstituutiota onkin tutkittu laajemmin kuin syntyvyyttä (Eerola & Pirskanen 2018; Yesilova 2009; Jallinoja 2006).

Yhteiskuntatieteellistä laadullista tutkimusta vähenevästä syntyvyydestä ilmiönä ja sen ympärillä käydystä keskustelusta on tehty yllättävän vähän. Sekä Patosalmi (2011) että Isola (2012) ovat tarkastelleet vuosina 2003 ja 2004 julkaistuja väestöpoliittisia asiakirjapuheenvuoroja. Patosalmen (2011) tutkimuksen keskiössä on reproduktiivinen toimijuus ja sen sukupuolittuneisuus. Isola (2012) tarkastelee valtionhallinnollisten tahojen kansalaisiin kohdistamia odotuksia ja väestöpoliittisia näkemyksiä. Molempien tutkimuksien keskiössä on kansalaisuuden käsite.

Aiemmassa syntyvyyttä koskevassa tutkimuksessa yksilöitä on tarkasteltu pääasiassa sosiaalipoliittisten toimien kohteina. Tämän tutkimusperinteen ohjaamana tein myös kandidaatin tutkielmani, jossa tarkastelin sitä, miten *Helsingin Sanomien* syntyvyyden vähenemistä koskevissa kantaottavissa kirjoituksissa rakennetaan sukupuolta ja miten julkisen ja yksityisen rajasta neuvotellaan. Havaitsin, että aineistossa uusinnetaan yksityisen ja julkisen välistä rajanvetoa, jossa perhe, parisuhde ja lisääntyminen sijoitetaan yksityiseen. Syntyvyyden nähtiin olevan valtion kontrollin ulottumattomissa. Valtion ja sitä kautta kansalaisen kategorian rooli jäi syntyvyyskeskustelussa odotettua pienemmäksi, sillä syntyvyyden suunnankääntäjinä pidettiin yksilöitä, korostuneesti naisia, ja toisinaan myös työnantajia tai ”työelämää”. Kun aloimme Ikosen kanssa työstää kandidaatin tutkielmani pohjalta, osittain samaa aineistoa käyttäen, artikkelia, halusimmekin analysoida syntyvyyskeskustelun keskiöön työnnetylle yksilölle asetettuja lastensaannin vaatimuksia ja rajoitteita. Tutkielman ja sen osana olevan artikkelikäsitteellisen tarkoituksena on täydentää feministisen ja yhteiskuntatieteellisen syntyvyystutkimuksen kenttää tarkastelemalla kriittisesti julkista keskustelua syntyvyyden laskusta lisääntyvien toimijoiden diskursiivisen määrittelyn paikkana.

Tutkimuksen keskeisin teoreettinen pohja ja analyttinen näkökulma on lääketieteellisen antropologian ja feministisen tieteen- ja teknologiantutkimuksen edustajien Vincanne Adamsin, Michelle Murphyn ja Adele E. Clarken (2009) muotoilema ennakoinnin (*anticipation*) käsite, jota keskustelutamme Jokisen, Venäläisen ja Vähämäen (2015) hahmotteleman laajan prekarisaatioteesin kanssa. Tätä tutkimuskenttää ylittävää keskusteluyhteyttä pyrin perustelevaan tässä paperissa. Kolmanneksi sijoitan tutkielmani työtä, vanhemmuutta ja niiden muuttuvia

vaatimuksia koskevien feministisen tutkimuksen kentällä käytävien keskustelujen jatkumoon, jota avaavat artikkelikäsitteistä laajemmin tässä lisätekstissä.

Aloitan edellä esitellyn teoriavyyhdin purkamisen tekemällä katsauksen feministisen tutkimuksen kentällä käytyihin muihin keskusteluihin työn ja vanhemmuuden tasapainottelulle asetetuista vaatimuksista. Sitten käsitelen (työ)elämän epävarmistumisen kokemusta esittelemällä prekarisaation käsitettä. Lopuksi avaavat, mitä Adams, Murphy ja Clarke (2009) tarkoittavat ennakoinnilla ajallisena orientaationa ja affektiivisena tilana.

Boss lady -ihanne ja intensivoitua äitiys törmäyskurssilla

Feministisen tutkimuksen kentällä on teoretisoitu tulevaisuuteen suuntautuneisuutta normina ja vaatimuksena. Käyttämällä *futurityn* käsitettä Adkins (2008) kuvaa, miten erityisesti työelämässä merkitystä on vielä aktualisoitumattomilla potentiaalisuuksilla. Sen sijaan, että kartutettaisiin työkokemusta ja taitoja, varsinkin nuoria naisia arvioidaan kyvykkyyksien ja potentiaalinkin kautta. Muun muassa Rosalind Gill (2007 & 2017) ja Angela McRobbie (2007) ovat tarkastelleet vallitsevaa diskurssia, jossa sukupuolten välisen epätasa-arvon ajatellaan jääneen historiaan, postfeminismin käsitteen kautta. Minkään ei pitäisi estää nuoria naisia olemasta ”parhaita mahdollisia itsejään”. Postfeministisessä diskurssissa nuoret naiset ovat menestyjiä niin koulutuksen kuin työmarkkinoidenkin saralla. He ovat intohimoisia, itsevarmoja ja innokkaita. (McRobbie 2007; Ikonen 2019).

Samalla vanhemmuuden on todettu tulleen uudella tavalla vaativaksi. Vanhemmuuden osalta hallinnan ja tehokkuuden vaatimusta on tarkasteltu intensiivisen vanhemmuuden, tai erityisesti äitiyden, käsitteen avulla. Intensiivinen vanhemmuus on lapsikeskeistä, asiantuntijatiiedon ohjaamaa, tunneintensivistä ja vaatii taloudellista panostusta (Hays 1996). Vanhemmuuden ”onnistumisen” ajatellaan olevan suorassa yhteydessä lapsen elämänsä ja hyvällä vanhemmuudella pyritään luomaan lapselle parasta mahdollista tulevaisuutta (Lee & Bristow & Faircloth & Macvarish 2014). Intensiivisen vanhemmuuden kulttuurissa vastuu lapsen optimaalisesta kehityksestä lankeaa yhä pääasiallisesti äideille sitkeiden työelämän ja perheen sukupuolitapaisuuksien vuoksi. Intensiivisen vanhemmuuden kulttuuri vastuuttaa äitejä myös siksi, että siinä korostuvat varhainen vuorovaikutus, johon pieni lapsi pystyy vain hyvin rajatun ihmismäärän kanssa, välitön lapsen tarpeisiin vastaaminen ja fyysinen läheisyys, joiden elintärkeyttä perustellaan muun muassa tieteellisellä aivotutkimuksella (esim. Macvarish 2016). Juuri kun naisten nähdään voivan vapaasti kartuttaa työmarkkinoilla tarvittavia taitoja, nuo taidot

menettävät merkitystään vaikeammin ennakoitavien, mahdollisesti sukupuolistuneiden potentiaalisuuksien nostaessa arvoaan (Adkins 2008).

Lauren Berlant (2011) on analysoinut julmaksi optimiksi nimittämäänsä tunnerakennetta prekaareja yksilöitä yhdistävänä tekijänä. Jatkuvaan kasvuun perustuva talousjärjestelmä kantaa sisällään lupausa aina vain paremmasta tulevaisuudesta, jonka edelläkin kuvattu yhteiskunnan huokoistuminen kuitenkin yksilötasolla tekee yhä vaikeammin saavutettavaksi. Optimismi voikin osoittautua julmaksi, sillä on tunnustettu, että tämän päivän nuoret aikuiset ovat luultavasti ”ensimmäisen sukupolvi, joilla asiat ovat huonommin kuin vanhemmillaan” (Howie and Campbell 2016, 912).

2.1 Epävarmistuva (työ)elämä

Yhteiskuntatieteissä erityisesti työelämään liittyvää epävarmuutta on pyritty käsittelemään prekarisaation käsitteen avulla. Ei ole kuitenkaan yksimielisyyttä siitä, onko työelämä todella tullut aiempaa epävarmemmaksi ja prekarisaation käsitteen käyttökelpoisuudesta ja merkityksestä on käyty keskustelua varsinkin 2010-luvulla. Jokinen, Venäläinen ja Vähämäki (2015) jakavat prekarisaatiokeskustelun kahteen eri päälinjaan, jotka he nimeävät suppeaksi ja laajaksi prekarisaatioteesiksi.

Suppea prekarisaatioteesi viittaa työnsosiologiseen näkökulmaan jälkiteollisen aikakauden muuttuneisiin työmarkkinoihin ja tästä aiheutuneeseen työsuhteiden katkoisuuteen eli käytännössä epätyypillisten työsuhteiden lisääntymiseen. Epätyypillisissä ja epävarmoissa työsuhteissa toimivat muodostavat uuden luokan, prekariaatin. (esim. Pyöriä & Ojala 2012; Vosko, MacDonald & Campbell 2009). Työnsosiologisessa tutkimuksessa on kuitenkin havaittu, että puhe epätyypillisten työsuhteiden määrällisestä lisääntymisestä ei saa tilastollista tukea. Kvantitatiivisesta näkökulmasta radikaalia muutosta työsuhteiden laadussa ei Suomessa ole tapahtunut. Siksi onkin pohdittu, ovatko väitteet epävarmistumisesta ehkä liioiteltuja (Pyöriä & Ojala 2016).

Jokisen, Venäläisen ja Vähämäen (2015) mukaan suomalainen prekarisaatiokeskustelu on kuitenkin alusta alkaen kehittynyt laajemman kapitalistisen tuotantotavan muutoksen synnyttämän epävakauden kokemuksen ympärille ja nojaa niin sanottuun laajaan prekarisaatioteesiin. Laaja prekarisaatioteesi painottaa, ettei prekarisaatiossa ole kyse ainoastaan työmarkkinoiden muutoksista vaan epävarmistumisesta kokemuksena ja prekarisaation käsitteestä poliittisena nimeämisen ja näkyväksi tuomisen välineenä. Jokinen, Venäläinen ja Vähämäki (em.) huomauttavat, että myös laajan prekarisaatioteesin on nojattava työmarkkinoiden, työsuhteiden ja työn organisoinnin

muutoksiin, jottei se muutu sisällöltään täysin abstraktiksi ja menetä selitysvoimaansa. Nuoret, lisääntymisen kannalta otollisen ikäiset, aikuiset ovatkin ylläpidettyjä sekä määräaikaissa että osa-aikaissa työsuhteissa. Naisia on molemmissa työsuhteissa miehiä enemmän. Lisäksi psyykkinen oireilu, kiireentuntu, jaksamisongelmat ja huoli uupumisesta ovat naisilla yleisempiä kuin miehillä. (Sutela, Pärnänen & Keyriläinen 2019).

Jokinen, Venäläinen ja Vähämäki (em. 15) konkretisoivat prekarisaation vaikutusta kirjoittamalla yhteiskunnan huokoistumisesta, jossa instituutiot haurastuvat ja vuotavat toisiinsa. Tämä merkitsee esimerkiksi työn tulemista kotiin ja vapaa-ajalle sekä yksityisen ja julkisen rajojen hämärtymistä. Aiemmin yksityiseen työnnetyt tunteet valtaavat alaa julkisesta sfääristä. Tunteilla luodaan suhteita ja käydään kauppaa. Niihin vedotaan yhä taidokkaammin. Työmarkkinoilla luovuus ja joustavuus nousevat hyveiksi vakauden ja itsehillinnän tilalle. (emt. 15--18). Kiinnostus tunteisiin ohjaa tarkastelemaan ihmisten käyttäytymistä rationaalisuuden oletuksen ulkopuolelta, tunteita yhteiskunnallisen uusintamisen ja muutoksen lähteinä ja tunnetyön merkitystä (Gould 2010). Tällaisten tunteiden merkityksen ja erilaisten tunnesävyjen muutoksen saavuttaminen on varsin hankalaa suppean prekarisaatioteesin kehyksessä tehdyllä tutkimuksella, vaikka myös määrällisillä aineistoilla argumentoivassa tutkimuksessa on todettu palkansaajien huolen työnsä jatkuvuudesta kasvanen (Nätti & Pyöriä 2017).

Siinä missä prekarisaatiokeskustelun painopiste on epävarmuuden kokemuksessa, ennakoinnin tarkastelu kääntää huomion siihen, miten tuota epävarmuuden kokemusta halutaan torjua. Ennakoinnin käsitteen tuominen prekarisaatiokeskusteluun auttaa valottamaan sitä, mikä epävarmuuden kokemuksessa on yksilölle niin vaikeaa. Moraalinen velvollisuus toimia tulevaisuutta ennakoiden törmää kokemukseen tulevaisuuden epävarmuudesta. Väitämme, että juuri tässä törmäyspisteessä nuoret aikuiset ja erityisesti naiset tekevät lapsipäätöksiään.

2.2 Tulevaisuuden kaappaamat

Adamsin, Murphyn ja Clarcken (2009) ennakoinnin käsite kiinnittää huomion yksilölle asetettuihin vaatimuksiin luoda elämäänsä varmuutta ja kontrolloida elämää. Adams ja kumppanit tunnistavat ennakoinnin vaatimukset myös laajemmin instituutioiden toimintalogiikkana. Painopiste on kuitenkin ennakoinnilla yksilöllisen valmistautuneisuuden mielessä. Ennakointi on tulevaisuutta kohti elämistä affektiivisena ja ajallisena orientaationa tai ajan politiikkana. Sara Ahmedia (2004) mukailleen Adams, Murphy ja Clarke (em.) kutsuvat ennakointia tunnetaloudeksi (*affective economies*), jossa affektit eivät ole lähtöisin yksilön sisäisestä maailmasta vaan niitä kierrätetään, strategisoidaan ja niille annetaan moraalista arvoa ja potentiaalia.

Adams ja kumppanit (em.) pitävät teknologiaa ennakoinnin perustana ja mahdollistajana. Erilaisten teknologioiden avulla luodaan spekulatiivisia ennusteita, jotka eivät ohjaa ainoastaan markkinoita vaan myös ihmisten arkea, mahdollistaen ja edellyttäen spekuloituun tulevaisuuteen valmistautumista. Siten ne luovat ennustettavaa epävarmuutta. Tästä seuraa, että ennakoinnista ja aavistelusta on tullut entistä vallitsevampi affektiivinen tila ja tapa orientoitua aikaan. Spekulatiiviset ennusteet lupaavat yhtäältä varmaa ja universaalia tietoa, mutta toisaalta tekevät mahdollisuushorisontista alati muuttuvan. Tulevaa väestökehitystä kuvaavia laskennallisia väestöennusteita voikin pitää tällaisena spekulatiivisen ennusteena, johon syntyvyyshuolipuheen kohteena olevia yksilöiden edellytetään reagoivan.

Adams ja kumppanit (em.) jakavat ennakoinnin viiteen ulottuvuuteen: velvoite (*injunction*), abduktio (*abduction*), optimointi (*optimization*), varautuminen (*preparedness*) ja mahdollisuus (*possibility*). *Velvoite* kuvaa ennakoinnin moraalista ulottuvuutta, velvollisuutta ennakoida. ”Asioista perillä oleminen” ja mahdollisiin tulevaisuuksiin valmistautuminen, joko riskejä torjuen tai niistä hyötyen, kuuluvat hyvän kansalaisen ominaisuuksiin. *Abduktio* kuvaa ennakoinnin vaatimaa päättelymallia, jossa liikutaan sekä menneisyyden, nykyhetken ja potentiaalisten tulevaisuuksien että empiirisen tiedon ja niistä johdettujen abstraktien päätelmien välillä. Menneisyydessä kerätyn datan pohjalta tehdään nykyhetken näkökulmasta parhaaksi arveltuja tulevaisuuteen suuntautuvia ratkaisuja. Ennakoinnin ollessa vallitseva aikaan orientoitumisen tapa ja affektiivinen sävy tulee nykyhetki ikään kuin tulevaisuuden kaappaamaksi. Kolmas ennakoinnin ulottuvuus on *optimointi*, joka merkitsee moraalista vastuuta parhaan mahdollisen tulevaisuuden turvaamiseksi. Optimointi voi myös merkitä toimeen tarttumisen lykkäämistä ”parhaan mahdollisen” tavoittelemisen nimissä. ”Paras mahdollinen” kuitenkin aina pakenee tavoittelijaansa. *Varautumisen* merkitys on vastakkainen optimoinnille. Sen sijaan, että jokin ei-toivottu tilanne pyrittäisiin estämään, siihen valmistaudutaan. Varautuminen voi olla myös kuvitellun tulevaisuuden uhan ehkäisyä väkivaltaisinkin keinoin. Viides ennakoinnin ulottuvuus on *mahdollisuus*, joka kuvaa ennakoinnin avaamia hyötyjä, tilaisuutta reagoida tulevaan skenaarioon parhaalla mahdollisella tavalla. Se onkin parhaan mahdollisen tavoittelussaan kietoutunut optimointiin. Lastenhankinnan kysymyksessä ennakoinnin ulottuvuudet merkityksellistyvät erityisellä tavalla. Syntyvyyskeskustelussa monenlaiset toimijat yksittäisestä kansalaisesta poliittisiin puolueisiin ja valtiollisiin tutkimuslaitoksiin kommentoivat naiskehoissa tapahtuvaa toimintaa kansantalouden ja globaalien haasteiden nimissä. Kaikkia kommentoijia näyttää yhdistävän juuri tulevaisuuden ennakointi ja tulevaisuuteen valmistautumisen tärkeys. Suorastaan moraalinen velvollisuus ennakoida tulevaisuutta lisääntyy samalla kun elämisen ehdot prekarisoituvat. Ikosen kanssa

pohdimmekin, voiko yksilölliseen ja yhteisölliseen lisääntymishuoleen löytää uutta ymmärrystä ennakoinnin käsitteen avulla. Tutkielmassa kysytään, *miten yksilöistä tuotetaan ennakoivia toimijoita ja miten ennakoinnista tuotetaan normatiivisesti oikea tapa suhteuttaa omaa lisääntymistä kansalliseen syntyvyyshuoleen.*

3. Aineistolähtöisestä diskurssianalyysistä teoriasidonnaiseen tulkintaan

Tarkastelemme tutkielmassa *Helsingin Sanomien* ajanjaksolla 2018—2019 julkaistuja syntyvyyden vähenemistä koskevia mielipidekirjoituksia, kolumneja ja vieraskynäkirjoituksia. Analyysi on edellä esitellyn ennakoinnin teorian ohjaamaa. Teemme diskurssianalyttisiä välineitä apuna käyttäen aineistosta teoriasidonnaista tulkintaa, jossa liitämme syntyvyyskeskustelun analyysia laajempaan teoreettiseen keskusteluun (Pälli & Lillqvist 2020, 387—388).

Seuraavassa osiossa kerron lisää aineistosta ja sen keräysprosessista. Pohdin myös siihen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään sitä, miten päädyimme tekemään ennakoinnin teorian ohjaamaa diskurssianalyysia. Lopuksi esittelen analyysimenetelmää teoriassa ja käytännössä.

3.1 Kantaaottavat tekstit aineistona

Kandidaatintutkielmani aineisto koostui 19:sta aikavälillä 14.11.-17.12.2018 *Helsingin Sanomien* (jatkossa HS) verkkosivuilla julkaistuista mielipidekirjoituksesta. Rajasimme aineiston tälle aikavälille siksi, että 16.11.2018 julkaistiin väestöennuste, jota Väestöliiton tutkijat itse kommentoivat jo 14.11.2018 julkaistussa mielipidekirjoituksessaan. Muut kirjoitukset seurasivat tätä keskustelunavausta. Väestöennusteessa muun muassa todettiin vuoden 2017 hedelmällisyysluvun olleen ”Suomen historian matalin”. Ennusteesta myös uutisoitiin dramaattisin sanankääntein: Uusi väestöennuste julkistetaan tänään, eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin (HS2018). Kirjoittelu olikin aktiivisinta heti väestöennusteen jälkeen, vuoden 2018 loppupuolella. Artikkeleihin päätimme kuitenkin laajentaa aineistoa rajaamalla keruuajaksi vuoden. Lopullisen aineiston keruuajaksi jäi kuitenkin vuotta lyhyemmäksi, koska viimeisten viikkojen aikana ei julkaistu syntyvyyttä käsitteleviä kirjoituksia. Lopulliseen aineistoon valitut tekstit on siis julkaistu HS:ssa aikavälillä 14.11.2018—24.10.2019.

Tutkielman aineisto koostuu 46 kantaottavasta kirjoituksesta, joista 2 on vieraskynäkirjoituksia, 7 kolumnia ja 37 lukijoiden mielipidekirjoituksia. Lukijan mielipide on nimensä mukaisesti HS:n lukijan kirjoittama mielipidekirjoitus. Kolumni on säännöllisesti julkaistava kolumnistin kirjoittama kannanotto. Vieraskynät ovat ajankohtaisia, väitteellisiä ja analyttisiä tekstejä, joiden tarkoitus on aloittaa keskustelu. Kaikki asiantuntijankulmasta kirjoitetut tekstit eivät kuitenkaan ole vieraskyniä, vaan asiantuntijapositiona käsin kirjoitettuja tekstejä julkaistaan myös lukijan mielipiteinä. Joissakin kirjoituksista on vain nimimerkki, toiset on julkaistu kirjoittajan nimellä.

Valtaosa aineistoon valituista kirjoituksista on löytynyt HS:n sivuilta hakusanalla 'syntyvyys' ja rajaamalla haun kategoriaan 'mielipide'. Olemme sisällyttäneet aineistoon myös joitakin 'perhe' ja 'lapset' -hakusanoilla löydettyjä kirjoituksia. Hieman yllättäen haut sanoilla 'ilmasto', 'ilmastonmuutos' ja 'ympäristö' eivät tuottaneet aiheemme kannalta relevantteja tuloksia, vaikka keskustelun käynnistäneessä Väestöliiton kirjoituksessa ilmastohuoli on merkittävässä roolissa. Aineistosta on karsittu pois joitakin kirjoituksia, joissa syntyvyyden väheneminen ainoastaan mainitaan yhtenä ajankohtaisena ilmiönä.

Vaikka mielipidekirjoitukset ovat HS:n tilaajien vapaasti luettavissa, pidän kirjoittajien yksityiskohtaisen henkilöimisen välttämistä eettisesti hyvänä tapana toimia. Siksi emme liitä aineisto-otteisiin kirjoittajien nimiä tai nimimerkkejä. Kuvaamme tekstissä, analyysin kannalta relevantilla tarkkuudella kuitenkin sitä, miten kirjoittajat itseään asemoivat (esim. äiti tai jonkin järjestön edustaja). En kuitenkaan ole katsonut tarpeelliseksi muunnella aineistopoimintoja tunnistamattomiksi. Henkilökohtaisia tai muutoin herkkäluontoisia asioita käsittelevät kirjoitukset HS:n julkaisut nimimerkillä, mikä tässä yhteydessä suojaa mielestäni kirjoittajien yksityisyyttä riittävän hyvin.

3.2 Vähenevän syntyvyyden diskursseista kohti ennakoinnin ulottuvuuksia

Aloittaessamme kandidaatin tutkielman muokkaamisen artikkeliksi totesimme, että sen teoreettista kehystä on syytä tarkentaa. Pitkien pohdintojen jälkeen päädyimme edellä esiteltyyn teoriakehykseen. Menetelmävalinta kulki koko ajan käsi kädessä teoriapohdinnan kanssa, joten kuvaan tässä myös viimeksi mainittua. Pelkkä diskurssien nimeäminen ei tuntunut enää riittävältä, vaan halusimme teoreettis metodologisen aparaatin avulla päästä paremmin käsiksi siihen, mitä diskurssit syntyvyyskeskustelussa tekevät – millaisia reunaehtoja ne asettavat ennen kaikkia nuorille naisille, joiden ajatellaan lapsipäätöksillään ratkaisevan syntyvyyskriisin.

Prosessin alussa tutkimme subjektipositioiden tarkastelua mahdollisena analyysitapana.

Subjektipositio on käsitteellinen työkalu, jolla on mahdollista tarkastella sitä, miten erilaiset

diskurssit asemoivat meitä – millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia, mahdollisuuksia ja rajoituksia ne asettavat sosiaalisille toimijoille (kts. Burr 1995; Jokinen, Juhila & Suoninen 2016).

Subjektiposition käsite vaikutti vastaavan kysymyksiin, joita halusimme aineistolta kysyä ja teinkin sen avulla analyysia. Teoreettisen taustan hajanaisuus kuitenkin teki analyysista hedelmätöntä. Subjektipositiot, joita aineistosta nimesin, jäivät hyvin yleiselle tasolle (esim. kansalaisen subjektipositio). Aihetta koskevaa kirjallisuutta tutkiessani huomasin, että subjektipostiota olikin käytetty spesifimpien aineistojen ja tarkemmin rajattujen tutkimuskysymysten kanssa työskentelyyn. Diskurssianalyysia ja myös subjektiposition käsitettä Suomessa kehittäneet Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1996) ovat käyttäneet sitä ainakin tarkastellessaan asunnottomuutta koskevaa viranomaispuhetta ja siinä asunnottomille tuotettuja subjektipositioita.

Kandidaatin tutkielmassa havaitsin syntyvyyspuheen olevan mielipidekirjoituksissa yksilöä ja erityisesti nuoria naisia vastuuttavaa. Siksi olimme kiinnostuneita teoreettisesta kehyksestä joka veisi meidät syvemmälle siihen, millaista vastuunkantoa nuorilta naisilta aineistossa odotetaan ja millaisia ristiriitoja näihin odotuksiin liittyy. Jo kandissani olin tarkastellut aineistossa esiintyvää työelämän epävarmistumiseen liittyvää puhetta ja poiminut prekarisaation omaksi diskurssikseen. Koimme laajan prekarisaatioteesin tavoittavan jotain olennaista lastensaanti-ikäisten naisten kokemusmaailmasta. Olimme kiinnostuneita myös postfeminismistä ja äitiyden roolista sen narratiiveissa (kts. Rottenberg 2017). Vähän sattumalta törmäsimme ennakointia käsittelevään artikkeliin ja huomasimme ennakoinnin ulottuvuuksien olevan erinomaisia välineitä sen jäsentelyyn, millaisia toimintamahdollisuuksia ja velvollisuuksia nuorilla naisilla (ja muilla toimijoilla) on syntyvyyskeskustelussa suhteessa omaan ja kansalliseen tulevaisuuteen.

3.3 Teoriaohjaava diskurssianalyysi menetelmänä

Luemme ja tulkitsemme HS:n syntyvyyden vähenemistä koskevaa kantaottavia kirjoituksia Adamsin ja kumppaneiden (em.) ennakoinnin teorian ohjaamina. Teemme siis diskurssianalyttisiä välineitä apuna käyttäen aineistosta teoriasidonnaista tulkintaa, jossa liitämme syntyvyyskeskustelun analyysia laajempaan teoreettiseen keskusteluun (Pälli & Lillqvist 2020, 387—388). Kriittisessä diskurssianalyysissa ollaan usein kiinnostuneita siitä, minkälaisia arvoihin ja normeihin liittyviä implisiittisiä oletuksia tekstit pitävät sisällään (Pälli & Lillqvist 2020, 399). Kielenkäytön ja tuotettujen merkitysjärjestelmien analyysilla pyritäänkin diskurssianalyysin kriittisissä suuntauksissa pääsemään käsiksi laajempiin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin ilmiöihin (em. 388). Artikkelissamme keskitymmekin tarkastelemaan ennakoinnin ihannetta syntyvyyden vähenemistä koskevien kannanottojen taustaideologiana.

Kielelliseen ilmaisuun sisältyvät implisiittiset oletukset voivat liittyä siihen, mitä ajatellaan olevan olemassa tai tulevan tapahtumaan. Ne voivat olla myös arvo-oletuksia, jotka määrittävät, mikä on hyvää ja haluttavaa. (em. 394.) Fairclough (1997, 22—26) tarkastelee arvo-oletuksia ideologisuuden käsitteen kautta. Hän esittää, että tekstien piiloista ideologisuutta voi tarkastella kysymällä ”mikä on esitetyn vaihtoehdon yhteiskunnallinen alkuperä, mistä se tulee ja kuka sen esittää”, ”mikä voisi motivoida tällaisen valinnan” ja ”mitä valinnasta seuraa, miten se vaikuttaa asianomaisen pyrkimykseen”. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 47–48) käsittelevät samaa ilmiötä puhuessaan kielen funktionaalisuudesta eli siitä, mitä kielellä tehdään tai tullaan tuottaneeksi. Funktiot ovat aina kontekstisidonnaisia, mutta eivät välttämättä intentionaalisia. Koska mielipidekirjoituksen julkilausuttuna tavoitteena on ottaa kantaa, ideologisuutta ei tarvitse peitellä samaan tapaan kuin objektiivisuuteen pyrkivissä tekstilajeissa, kuten esimerkiksi uutistekstissä. Samalla esitettyjen kannanottojen premissit, niitä edeltävät arvot ja oletukset, kuten ennakkoinnin ihanne, eivät kuitenkaan ole eksplisiittisiä vaan luettavissa esiin diskurssianalyysin keinoin.

Kun tarkastellaan ennakkoinnin kielellistä tuottamista oikeaksi, järjelliseksi ja hyväksyttäväksi toimintatavaksi, on olennaista kysyä, miten ennakkointia legitimoidaan ja luonnollistetaan syntyvyyskeskustelussa. Van Leeuwenin (2007) mukaan mielipide voidaan oikeuttaa ja tehdä luonnolliseksi esittämällä se virallisena (autorisointi), järkevänä (rationalisointi), moraalisesti oikeana tai tarinallistamalla käsiteltävää ilmiötä (mythopoesis).

Kantaaottavissa kirjoituksissa tuotetaan tai tullaan tuottaneeksi toimijoita, joilla on erilaiset toimintamahdollisuudet ja -velvollisuudet suhteessa syntyvyyden vähenemiseen. Emme olekaan kokonaan hylänneet subjektipositioiden analyysia vaan se on säilynyt osana käyttämäämme analyttistä työkalupakkia. Vivien Burr'n (1995) mukaan asemoinnin (positioning) tarkastelu tekee näkyväksi sen, miten diskurssit muovaavat yksilöitä, mutta myös sen miten he neuvottelevat subjektiviteetistaan. Puhujat asemoivat sekä itseään että muita diskurssien avulla ja sisällä. Toisin sanottuna diskurssit tarjoavat käsitteelliset repertuaarit, joiden avulla esitämme itseämme ja muita. Diskurssit pitävät sisällään positioita, jotka mahdollistavat ja rajaavat yksilöiden toimintaa ja diskurssien käyttämisen tapoja. Yksilöt eivät ole vain diskurssien vankeja, vaan voivat käyttää kieltä tavalla, joka lisää heidän uskottavuuttansa ja sanavaltaansa. He voivat myös analysoida ja neuvotella merkityksistä ja vastustaa niitä. Syntyvyyden vähenemistä koskevissa teksteissä asemoidaan erilaisia toimijoita suhteessa vähenevään syntyvyyteen. Samalla kirjoittajat neuvottelevat usein myös omasta paikastaan syntyvyyskeskustelussa.

3.4 Ennakoinnin ulottuvuuksien diskursiivinen analyysi

Ennakoinnin teorian ohjaama diskurssianalyysi rakentui monella tapaa aiempien analyysien päälle. Tehdessäni aiemmin analyysia aineiston subjektipostioista käytin ATLAS.ti-ohjelmaa aineiston jäsentelyyn sisältöteemoittain, sillä tulkitsin tiettyjen positioiden kiinnittyvän tiettyihin teemoihin. Jäsentelin aineisto-otteita 33:een temaattiseen kategoriaan. Monet aineistokatkelmat kuuluivat useaan eri kategoriaan. Jo tehty teemoittelu ja ylipäätään aineiston tuttuus helpottivat analyysia huomattavasti.

Tietyt ennakkoinnin ulottuvuudet vaikuttivatkin esiintyvän tiettyjä teemoja käsittelevissä aineistokatkelmissa. Esimerkiksi abduktiivista, menneisyyden ja tulevaisuuden, arkisen empirian ja makrotason abstraktion välillä seilaavaa päättelyä esiintyy, kun puhutaan lapsien hankkimisesta suhteessa ilmastonmuutokseen ja toisaalta myös lapsettomuuteen liittyen, kun lapsien saamisen mahdollisuus tulevaisuudessa kehoitetaan pitämään avoimena, vaikka lapsia ei juuri nyt haluttaisikaan. *Abduktion* ulottuvuus ilmeni aineistossa kohdissa, joissa lastensaannista kirjoitettiin suhteessa kansallisiin tai globaaleihin ilmiöihin ja kun puntaroitin menneitä, nykyisiä ja tulevia lapsitoiveita katumisen ja ”jossittelun” muodossa. Joskus aineistossa kirjoitettiin suoraan ennakoimisesta. Usein siihen viitattiin myös muilla sanavalinnoilla, kuten ’suunnittelemisella’ ja ’valitsemisella’.

Aina ennakointi ei tietenkään noussut aineistosta esiin yhtä ilmeisellä tavalla vaan sitä piti tulkita edellä esiteltyjä diskurssianalyttisiä välineitä käyttäen. Aineistoa lukiessa pohdittiin analyysikysymyksiä, kuka aineistossa kulloinkin puhuu, edustaako kirjoittaja jotakin organisaatiota vai kuvaako hän omaa kokemustaan, eli miten kirjoittaja asemoi itseään suhteessa syntyvyysshuoleen. Lisäksi kiinnitin huomiota siihen, miten erilaisista toimijoista kirjoitettiin. Millaisia merkityksiä liitettiin nuoriin aikuisiin, naisiin tai työnantajiin? Kirjoittajan omalla asemoitumisella oli usein myös vaikutusta siihen, mitä kirjoittaja halusi tekstissään sanoa, miten esitettyjä argumentteja perusteltiin ja miten niitä legitimoitiin. Ennakoinnin ulottuvuudet myös limittyivät aineistossa, joten keskeinen osa analyysia on ollut päättää, mitkä aineistokatkelmat sopivat parhaiten kuvaamaan kutakin ulottuvuutta.

4. Vähenevän syntyvyyden taakka ennakoivien yksilöiden harteilla

Ennakoinnin velvoittavuus tulee aineistossa näkyviin pääasiassa yksilötasolla. Lasten saamista tilanteessa, jossa toimeentulon jatkuvuudesta ei ole varmuutta, pidetään pelottavana. Epäonnistunut

työ- tai parisuhdetulevaisuuden ennakointi aiheuttaa häpeää, katumusta ja syyllisyydentuntoa. Nykyisen lapsettomuuden tarkasteleminen menneisyyden valintojen läpi, kuten myös tulevan lapsettomuuden heijastaminen nykyhetkeen, on myös esimerkki abduktiivisesta päättelystä ennakoinnin osana. Tämä näyttäytyy erityisesti puheena lapsettomaksi jäämisen myöhempänä katumisesta. Abduktiivinen päättely ei liiku vain ajassa vaan myös eritasoisten ilmiöiden välillä. Yksilön lapsipäätöksistä vedetäänkin suora yhteys niin kansalliseen syntyvyysshuoleen kuin globaaliin ilmastokriisiinkin.

Optimointi on hyvin keskeinen osa yksilöiden lasten saamisen ennakointia ja suunnittelua. Aineistossa tuotetaan varsinkin nuorista naisista ennakoivia ja optimoivia toimijoita, jotka pyrkivät ajoittamaan lasten saamisen parhaaseen mahdolliseen työtilanteeseen, hedelmällisyyden kannalta parhaaseen ikään ja ihanteelliseen parisuhdetilanteeseen. Optimointi näyttäytyy aineistossa usein niin itsestään selvästi lasten saamista määrittävänä tekijänä, että siitä muodostuu suoranainen optimoinnin vaatimus. Syntyvyysshuolen yksilötoimijuus rajataan diskursiivisesti merkitsemään juuri laskelmoivaa ja parhaaseen mahdolliseen kurottelevaa toimijuutta. Optimoinnin ja kaiken ennakoinnin käänköpuolella on epävarmuus, sillä tulevaisuus muuttuu alati eikä sitä voi koskaan täysin ennustaa. Epävarmuus liitetään prekarisaatioteorian mukaisesti työelämään, mutta myös ilmastonmuutoksen ajatellaan luovan epävarmuutta lapsen saamista pohtiville.

Varautuneisuus sukupuolittuu kantaottavissa kirjoituksissa koskemaan naisia, jotka valmistautuvat lastensaannin uravaikutuksiin ja kahdessa kirjoituksessa myös synnytyksen riskeihin lykkäämällä lasten saamista tai jättämällä sen kokonaan tekemättä. Kun syntyvyysshuolipuhetta tarkastellaan varautumisen ulottuvuuden näkökulmasta, näyttävät varautuviksi toimijoiksi muotoutuvan yksilöitä useammin työnantajat, jotka tulevaa äitiyttä aavistellessaan eivät tarjoa nuorille naisille vakinaisia työsuhteita. Varautuneisuuden rinnalla mahdollisuuden ulottuvuutta esiintyi aineistossa muita ulottuvuuksia vähemmän. Syntyvyyden vähenemiseen tai sen ennalta tietämiseen ei juuri liitetty positiivisia merkityksiä. Joissakin kirjoituksissa kuitenkin pohdittiin vähenevän syntyvyyden olevan ilmaston ja ympäristön näkökulmasta myönteistä. Yksilötasolla pientä lapsimäärää tai lapsettomuutta tarkasteltiin joissakin kirjoituksissa hyvinvointia lisäävinä tekijöinä.

Aineistossa käytetään usein sukupuolineutraalia kieltä silloinkin, kun kuvataan asioita, jotka todellisuudessa vaikuttavat juuri naisten lastensaantihaluihin ja -mahdollisuuksiin.

Mielipidekirjoituksissa otetaan kantaa *nuorten* työmarkkina-asemaan ja esimerkiksi määräaikaisten työsuhteiden yleisyyteen. Samoin kirjoitetaan työelämän ja talouden epävarmuuden vaikutuksesta lasten hankkimiseen. Naiset ovat määräaikaissa työsuhteissa kuitenkin yliedustettuja ja työelämän epävarmuus kuormittaa lastensaantitilanteessa erityisesti heitä. Parisuhteen merkitystä korostavissa

kirjoituksissa viitataan ”työelämäkeskeisyyteen” ja ”työn, perheen ja vapaa-ajan kamppailuun” lastensaantia vaikeuttavina tekijöinä.

Siinä, missä velvollisuuden, abduktion ja optimoinnin ulottuvuudet kuuluvat aineistossa usein yksilöiden lastensaantia koskeviin pohdintoihin ja kannanottoihin, varautuminen ja mahdollisuus koskevat useammin työnantajia ja väestöpolitiikkaa. Aineistossa valtion vaikuttamista syntyvyyteen pidetään ei-toivottavana ja jopa mahdottomana. Lapsien saamista pidetään pääasiassa syvästi yksityisenä asiana. Valtion ja yksilön suhdetta määrittää aineistossa yksilön valinnanvapaus, jolle poliittisten toimien tulee vain luoda tilaa. Maahanmuuttajat muotoutuvat aineistossa kuitenkin omaksi ryhmäkseen, joista puhutaan useammin väestönosana ja työvoimaresurssina kuin ennakoivina toimijoina. Vain kahdessa yhdeksästä kirjoituksessa, joissa vähintäänkin mainitaan maahanmuuttajat tai turvapaikanhakijat, käsitellään heidän toiveitaan ja tarkastellaan heitä myös mahdollisina vanhempina ja sitä kautta ennakoivina toimijoina.

Teoriaohjaavan rajauksen vuoksi olemme joutuneet jättämään paljon aineistosta nousevia näkökulmia tulkinnan ulkopuolelle. Kantaottavat sanomalehtitekstit ovat kuitenkin rikasta aineistoa, jota olisi ollut mahdollista analysoida monenlaisista näkökulmista. Artikkelikäsitteilykirjoitus ja tutkielma keskittyvät syntyvyyskeskustelun yksilönäkökulmaan. Muita toimijoita, kuten valtiota tai työnantajia, käsitellään suhteessa yksilötoimijoihin. Aineistolähtöisemmällä tutkimusotteella vähenevää syntyvyyttä koskevia kantaottavia kirjoituksia olisi mahdollista esimerkiksi tarkastella laajemmin myös muiden toimijoiden näkökulmasta.

Artikkelissa olemme halunneet tarkastella, miten yksilöitä määritellään ja miten he myös itse määrittelevät itseään julkisessa syntyvyyskeskustelussa. Oman lisääntymisen suhteuttamisen syntyvyyskeskusteluun herättämiä ajatuksia ja sen sukupuolittuneisuutta olisi kiinnostava tutkia fokusoidummin esimerkiksi haastatteluaineiston avulla. Tällöin päästäisiin vielä paremmin käsiksi siihen, miten varsinkin syntyvyyskeskustelun keskiössä olevat naiset itse määrittelevät omaa reproduktiivista ja kehollista toimijuuttaan. Ennakoinnin käsitteen ja laajan prekarisaatioteesin liittyviin affektiivisiin latauksiin olisi myös kiinnostava keskittyä yksilöä lähemmäksi tulevan aineiston avulla.

Syntyvyyspuheen tarkastelu sai myös pohtimaan, miten lasten hankkimisen ehdot ovat muuttuneet historiallisesti. Äitiyttä ja vanhemmuutta käsitteleviä historiallisia media-aineistoja tarkastelemalla, voisi olla mahdollista tarkastella sitä, miten vanhemmuuden intensivoituminen, ennakkoinnin ihanne ja toisaalta prekaari epävarmuuden kokemus näkyvät lasten saamista

koskevissa pohdinnoissa. Ovatko lapsen saamisen ja lapsiperhearjen normatiiviset ehdot muuttuneet hankalammin täytettäviksi?

Tutkimuksessa tarkastelemassamme syntyvyyskeskustelussa lasten saaminen sijoitetaan pääosin ydinperheeseen ja heterosuhteeseen. Tästä poikkeaa yksi sijaisvanhemmuutta ja toinen munasolujen lahjoittamista käsittelevä teksti. Yksittäisiä mainintoja on myös itsellisten naisten lisääntymismahdollisuuksista. Aineistossa ei käsitellä nais- ja miesparien mahdollisuutta hankkia lapsi tai kyseenalaisteta transsukupuolisten juridisen sukupuolen vahvistamiseen liittyvää sterilisaatiovaatimusta. Heteroparin sisällä vastuu lapsipäätöksestä lankeaa aineiston perusteella naiselle. Artikkelikäsitteilyssä olemme pohtineet, olisiko syntyvyyskeskustelua mahdollista käydä ydinperhenormia, heterosuhdetta ja cis-sukupuolisuutta laajemman spektrin sisällä. Perhekäsitys näyttää moninaistuvan ja myös perhetutkimuksessa on siirrytty ydinperheestä kohti moninaisempia suhdemuodostelmia (Eerola & Pirskanen 2018), mutta tämä muutos ei juurikaan näy julkisessa syntyvyyskeskustelussa. Visioimme moninaisempaa puhetta syntyvyydestä, jossa perhe laajenisi tunnesiteiden ja hoivasuhteiden määrittelemäksi, monilajiseksikin (Haraway 2016) kokonaisuudeksi, jossa lisääntymispäätösten, hoivan ja niihin kiinnittyvän ennakoinnin taakka jakautuisi tasaisemmin. Ajattelenkin, että yhteiskuntatieteellinen tutkimus voi auttaa kuvittelemaan toisenlaisia syntyvyyskeskustelun tulevaisuuksia.

Lähteet

- Adams, Vincanne & Murphy, Michelle & Clarke, Adele E. (2009) Anticipation: Technoscience, life, affect, temporality. *Subjectivity* 28:1, 246–265.
- Adkins, Lisa (2008) From Retroactivation to Futurity: The End of the Sexual Contract? *NORA—Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 16:3, 182–201.
- Ahmed, Sara (2004) Affective economies. *Social Text* 22:2, 117–139.
- Alakärppä, Outi & Sevón, Eija & Rönkä, Anna (2020) Perheen perustamisen odotukset nuorten lapsettomien naisten elämäntilanteissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 85:1, 5–16.
- Berlant, Lauren (2011) *Cruel optimism*. Durham: Duke University Press.
- Burr, Vivien (1995) *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna (toim.) (2018) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Fairclough, Norman (1997) *Miten media puhuu? Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard*. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (2016) Families in the future: Stories of Finnish students. *Journal of Comparative Family Studies* 47:1, 27–43.
- Gill, Rosalind (2007) Postfeminist media culture: Elements of a sensibility. *European Journal of Cultural Studies*, 10(2), 147–166. <https://doi.org/10.1177/1367549407075898>
- Gill, Rosalind (2017) The affective, cultural and psychic life of postfeminism: A postfeminist sensibility 10 years on. *European Journal of Cultural Studies*, 20(6), 606–626. <https://doi.org/10.1177/1367549417733003>
- Gould, Deborah (2010) On affect and protest. Teoksessa Janet Staiger, Ann Cvetkovich & Ann Reynolds (toim.) *Political emotions*, s. 18–44. London: Routledge.
- Helsingin Sanomat 16.6.2020. Suomen syntyvyys kääntyi juuri nousuun, kun päälle iski ”epävarmuuksien epävarmuus” – tutkija Anna Rotkirchin mukaan koronaepidemia osoitti suomalaisten vahvuuden. <https://www.hs.fi/paivanlehti/16062020/art-2000006542276.html> (haettu 2.4.2021).

- Haraway, Donna (2016) *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press.
- Hays, Sharon (1996) *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- Howie, Luke & Campbell, Perri (2016) Guerrilla Selfhood: Imagining Young People's Entrepreneurial Futures. *Journal of Youth Studies* 19 (7): 906–920.
[doi:10.1080/13676261.2015.1123236](https://doi.org/10.1080/13676261.2015.1123236).
- Huttunen, Kristiina & Kellokumpu, Jenni (2016) The effect of job displacement on couples' fertility decisions. *Journal of Labor Economics* 34:2, 403–442.
- Ikonen, Hanna-Mari (2019) Having a top-class mindset? Post-feminism and the co-construction of class and mindset among young Finnish women. *Gender and Education* 32:7, 944-960.
DOI:10.1080/09540253.2019.1632420
- Isola, Anna-Maria (2013) *Sukupuoli ja syntyvyyden retoriikka Venäjällä ja Suomessa 1995—2010*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7674-9>
- Jallinoja, Riitta (2006) *Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jalovaara, Marika & Miettinen, Anneli (2013) Does his paycheck also matter? The socio-economic resources of co-residential partners and entry into parenthood in Finland. *Demographic Research* 28:31, 881–916.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1996) *Merkitykset ja vuorovaikutus. Poimintoja asunnottomuuspuheiden virrasta*. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 510.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) *Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 25—50.
- Jokinen Eeva (2013) Prekaari sukupuoli. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 26:1, 5–18.

Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (2015) Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen. Teoksessa Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (toim.) Prekrisaatio ja affekti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 7—30.

Kurronen, Sanna (2021) Syntyvyys syvyyksissä. Pessimismi varjostaa synnytysikäisten näkymää. EVA Analyysi No 90. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2021/03/eva-analyysi-no-90.pdf> (haettu 4.4.2021).

Lee, Ellie & Bristow, Jennie & Faircloth, Charlotte & Macvarish, Jan (2014) Parenting culture studies. London: Palgrave Macmillan.

Macvarish, Jan. (2016) Neuroparenting: The Expert Invasion of Family Life. 10.1057/978-1-137-54733-0.

McRobbie, Angela (2007) Top Girs? Young women and the post-feminist sexual contract. Cultural Studies 21:4–5, 718–737.

Miettinen, Anneli (2015) Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia. Perhebarometri 2015. Helsinki: Väestöliitto ry.

Miettinen, Anneli & Jalovaara, Marika (2020) Unemployment delays first birth but not for all. Life stage and educational differences in the effects of employment uncertainty on first births. Advances in Life Course Research 43:100320. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2019.100320>

Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2008) Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. Perhebarometri 2008 E34. Helsinki: Väestöliitto ry, Väestöntutkimuslaitos.

Helsingin Sanomat 15.11.2018. Uusi väestöennuste julkistetaan tänään, eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005901051.html> (haettu 2.4.2021).

Närvi, Johanna (2014) Määräaikainen työ, vakituinen vanhemmuus. Sukupuolistuneet työurat, perheellistyminen ja vanhempien hoivaratkaisut. Tutkimus 122. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Teoksessa Ritva Nätkin & Jaana Vuori (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 7-38.

Nätti, Jouko & Pyöriä, Pasi (2017) Epätyyppilliset työsuhteet, epävarmuus ja liikkuvuus. Teoksessa Pasi Pyöriä (toim.) Työelämän myytit ja todellisuus. Helsinki: Gaudeamus, 26–41.

- Patosalmi, Mervi (2011) Reproduktiivinen toimijuus ja väestöpolitiikka. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 24:4, 53–57.
- Pekkola, Juhani & Lehtonen, Olli (2016) Valmistautuminen työelämään siirtää lasten hankintaa opiskeluun, talouteen ja asumiseen liittyvien haasteiden kautta. *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning* 14:3, 328–345.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2012) Työn prekarisaatio ja kasautuva eriarvoisuus. *Hallinnon Tutkimus* 31:3, 171–188.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2016) Prekaarin palkkatyön yleisyys: liioitellaanko työelämän epävarmuutta? *Sosiologia* 53(1): 45–63.
- Pälli, Pekka & Lillqvist, Ella (2020) Diskurssianalyysi. Teoksessa Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.) *Kielentutkimuksen menetelmiä II*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 374–411.
- Rotkirch, Anna (2007) ‘All that she wants is a(nother) baby’? Longing for children as a fertility incentive of growing importance. *Journal of Evolutionary Psychology* 5:1, 89–104.
- Rotkirch, Anna & Tammissalo, Kristiina & Miettinen, Anneli & Berg, Venla (2017) Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista. *Perhebarometri 2017*. Helsinki: Väestöliitto ry, Väestötutkimuslaitos.
- Rottenberg, Catherine (2014) Happiness and the Liberal Imagination: How Superwoman Became Balanced. *Feminist Studies* 40:1, 144–68.
- Sutela, Hanna (2013) Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008. *Tutkimuksia* 259. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna & Pärnänen, Anna & Keyriläinen, Marianna (2019) Digiajan työelämä – työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Helsinki: Tilastokeskus.
- Van Leeuwen, Theo (2007) Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication* 1:1, 91–112.
- Vikat, Andres (2004) Women’s labour force attachment and childbearing in Finland. *Demographic Research* 3:8, 177–212.

Vosko, Leah F. & MacDonald, Martha & Campbell, Ian (2009) Introduction: gender and the concept of precarious employment. Teoksessa Leah F. Vosko, Martha MacDonald & Iain Campbell (toim.), Gender and the contours of precarious employment. London: Routledge, 1—25.

Vuorinen-Lampila, Päivi (2018) Korkeakoulutuksen eriytyvät työelämätulokset. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7529-6>

World Economic Forum (2020) Cash for babies: How Europe is tackling its falling birthrate. <https://www.weforum.org/agenda/2020/02/europe-ageing-population-migration-birthrate/> (haettu 21.4.2021).

Yesilova, Katja (2009) Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.

Kirjoittajasivu

Kirjoitan artikkelin yhteistyössä Hanna-Mari Ikosen kanssa. Tekijyydestä sopimisessa olemme käyttäneet apuna Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistusta. Artikkeliprojekti käynnistyi vähenevää syntyvyyttä koskevien mielipidekirjoitusten diskursseja analysoivasta kandidaatintutkielmastani, jonka ohjaajana Hanna-Mari toimi. Aihevalinta on siis minun tekemäni. Artikkelin aineisto on osin samaa kuin kandidaatin tutkielmassani, mutta olen täydentänyt sitä keräämällä lisää mielipidekirjoituksia pidemmältä ajalta.

Keksin käyttää ennakkoinnin teoriaa analyysin kehyksenä ja sen ulottuvuuksia analyysikategorioina ja kytkeä ennakkointia jo kandidaatin tutkielmassa käyttämäni prekarisaation käsitteeseen. Valitsemani teoreettisen kehyksen pohjalta olemme laatineet työn pääargumentin yhdessä keskustellen. Johdantoon olemme valinneet Hanna-Marin alun perin kirjoittaman version argumentin kuvauksesta. Tutkimuskysymysten muotoilussa minun panokseni on ollut merkittävin. Olen kirjoittanut johdannon alun ja aiempaa tutkimusta taustoittavan osion. Teorialuvusta olen kirjoittanut ennakkointia ja prekarisaatiota koskevat osuudet. Intensiivistä vanhemmuutta ja muita tulevaisuuden suuntautumisen teorioita koskevat kohdat on koottu meidän molempien kirjoittamista palasista. Hanna-Mari on kirjoittanut teoriaosuuden viimeisen kappaleen, jossa nivotaan yhteen aihetta ja teoriaa.

Olemme molemmat perehtyneet aineistoon ja muotoilleet yhdessä käytettävän menetelmän minun diskurssianalyysiin tutustumiseni ja aineiston tuntemukseni pohjalta. Vastuu aineiston tuntemuksesta ja hallinnasta on ollut minulla. Olen kirjoittanut aineisto- ja menetelmäluvut ja Hanna-Mari on kommentoinut niitä. Alustava ajatus teoriaohjaavaa sisällönanalyysia mukaileva teoriaohjaavan diskurssianalyysin käsitteestä on Hanna-Marin ideoima. Analyysi on minun tekemääni ja analyysiluku minun kirjoittamani. Hanna-Mari on osallistunut sen tekemiseen kirjoittamiani tekstejä kommentoiden ja yhdessä pohtien.

Olen kirjoittanut lopun yhteenvedon ja yksilön vastuuttamista koskevat kappaleet. Hanna-Mari on kirjoittanut viimeiset kappaleet yhteisten keskustelujen pohjalta. Tiivistelmän kirjoittamisessa ja asiasanojen valitsemisessa työ on jakautunut tasaisesti. Samoin lähdeluettelon kokoamisessa ja tekstin muotoilussa. Olemme sopineet, että Hanna-Mari toimii yhteyshenkilönä Sukupuolentutkimus-lehteen ja hän on lähettänyt artikkelikäsikirjoituksen. Vertaisarvioiden jälkeen jatkamme artikkelin muokkaamista yhdessä keskustellen.

Alkuperäinen artikkelikäsikirjoitus

Ennakoivien toimijoiden diskursiivinen tuottaminen syntyvyyden vähenemistä käsittelevissä kantaaottavissa kirjoituksissa.

Jenna Siivonen, YTK

Jenna Siivonen on keväällä 2021 valmistuva yhteiskuntatieteiden maisteri sosiologian alalta. Sekä hänen kandidaatintutkielmansa että pro gradunsa käsittelevät sukupuolistunutta syntyvyyspuolipuhetta.

044 xxxxxxxx

xxxxxxxxxxxxx xx x x, xxxxx Tampere

jenna.siivonen@tuni.fi

Hanna-Mari Ikonen, HTT, dos., yliopistonlehtori

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

(Siivonen on 1. kirjoittaja, Ikonen vastaa yhteydenpidosta lehteen)

Tekstin kokonaismerkkimäärä 57 061 (6 025 sanaa, 23 sivua)

Ennakoivien toimijoiden diskursiivinen tuottaminen syntyvyyden vähenemistä käsittelevissä kantaottavissa kirjoituksissa

Tiivistelmä

Syntyvyyden väheneminen on kiivaasti keskustelu aihe. Laskun syitä on etsitty esimerkiksi työelämän epävarmuudesta ja on pohdittu, millaisin sosiaalipoliittisin toimenpitein lapsiperhe-elämästä tulisi houkuttelevaa. Tätä keskustelua täydennämme tarkastelemalla ennakoinnin teorian ulottuvuuksia *Helsingin Sanomissa* vuosina 2018–2019 julkaistuissa syntyvyyden vähenemistä koskevissa kantaottavissa kirjoituksissa. Diskurssianalyysin avulla osoitamme, miten kirjoituksissa tuotetaan yksilöistä ennakoivia toimijoita ja miten ennakoinnista tuotetaan, varsinkin nuorille naisille, normatiivisesti oikea tapa suhteuttaa omaa lisääntymistä kansalliseen syntyvyysshuoleen. Työn ja elämän prekaarisuus tekee tulevaisuuden ennakoinnista haastavan ja affektiivisesti latautuneen projektin. Kuitenkin juuri ennakointi näyttää ainoalta tarjolla olevalta keinolta suuntautua tulevaisuuteen. Lopuksi visioimme yhteiskuntaa, jossa läheisten, monilajistenkin, tunnesiteiden luominen riittäisi tulevaisuuden suunnitelmaksi sukupuolesta riippumatta.

Avainsanat: syntyvyys, lapsettomuus, ennakointi, prekarisuus, diskurssianalyysi

Syntyvyydestä kannetaan huolta niin Suomessa, jossa syntyvyys on Pohjoismaiden alhaisinta (SVT 2020), kuin monissa muissa kehittyneissä länsimaissa (esim. World Economic Forum 2020). Syntyvyyden vähenemisen syitä koskevassa keskustelussa on vedetty yhteys epävarman työllisyystilanteen ja lastensaannin lykkäämisen tai toteuttamatta jättämisen välille. Laajemmin syntyvyyden väheneminen on yhdistetty taloudellisiin taantumiin. 2010-luvun kuluessa saatiin kuitenkin huomata, ettei syntyvyys lähtenyt talouden kanssa nousuun (Grönholm 2020). Väestötieteen kentällä onkin havaittu, etteivät nuorten aikuisten odotukset kansallisesta taloustilanteesta vaikuta heidän perheellistymissuunnitelmiinsa, vaan henkilökohtaisella työllisyystilanteella ja kokemuksella sen varmuudesta tai epävarmuudesta on suurempi merkitys lastensaamiselle (Miettinen 2015; Miettinen & Jalovaara 2020; Kurronen 2021).

Syntyvyyden kehitystä ja yksilöiden lastensaamiseen liittyviä asenteita, toiveita ja mahdollisuuksia Suomessa on tutkittu runsaasti kvantitatiivisin keinoin (ks. Huttunen & Kellokumpu 2016; Miettinen & Rotkirch 2008; Pekkola & Lehtonen 2016; Sutela 2013; Vikat 2004). Anna Rotkirch ja kumppanit (2017) sekä Outi Alakärppä, Eija Sevón ja Anna Rönkä (2020) ovat tutkineet nuorten aikuisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia haastatteluaineistojen avulla. Johanna Närvi (2014) on tarkastellut määräaikaisen työn ja samanaikaisen intensiivisen vanhemmuuden vaatimusten vaikutuksia perheellistymiselle Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (2016) ovat selvittäneet nuorten näkemyksiä perheinstituution tulevaisuudesta. Perheinstituutiota onkin tutkittu laajemmin kuin syntyvyyttä (Jallinoja 2006; Yesilova 2009; Eerola & Pirskanen 2018). Yhteiskuntatieteellistä laadullista tutkimusta vähenevästä syntyvyydestä ilmiönä ja sen ympärillä käydystä keskustelusta on tehty yllättävän vähän. Sekä Mervi Patosalmi (2011) että Anna-Mari Isola (2012) ovat tarkastelleet vuosina 2003 ja 2004 julkaistuja väestöpoliittisia asiakirjapuheenvuoroja. Patosalmen (2011) tutkimuksen keskiössä on reproduktiivinen toimijuus ja sen sukupuolittuneisuus. Isola (2012) tarkastelee valtionhallinnollisten tahojen kansalaisiin kohdistamia odotuksia ja väestöpoliittisia näkemyksiä. Tätä yhteiskuntatieteellisen ja feministisen syntyvyydetutkimuksen kenttää haluamme täydentää tarkastelemalla *Helsingin Sanomissa* vuosina 2018—2019 julkaistuja syntyvyyden vähenemistä kommentoivia mielipidekirjoituksia, kolumneja ja vieraskynätekstejä. Analysoimme syntyvyysshuoleksi nimeämäämme (myös Nätkin & Vuori 2007) keskustelua yksilötoimijoiden epävarmuuden ja haurauden kokemusten ja toisaalta hallinnan ja ennakoinnin vaatimusten näkökulmasta.

Tulevien työmarkkinoiden vaikea ennustettavuus ja epävarmuus omista töistä tekevät tulevaisuuden suunnittelun hankalaksi. Hahmotamme tätä epävarmuuden kokemusta prekarisaation käsitteen avulla. Elämän kaikkinaisen epävarmistuminen, elämän kehysten prekarisoituminen

sukupuolistuneella tavalla (Jokinen 2013), näyttää yhdistävän syntyvyyden vähenemiselle ehdotettuja selitysmalleja. Keskeiseksi taidoksi näyttääkin muotoutuvan *kyky ennakoida tulevaa*. Ennakointia edellytetään erityisellä tavalla naisilta, joille kasaantuu biologisista ja sosiaalisista syistä miehiä enemmän myös lisääntymiseen liittyviä kysymyksiä ratkaistavaksi. Lasten saamiseen liittyvät kysymykset perheen ja työn yhdistämisestä koskevat korostuneesti naisia (Vuorinen-Lampila 2018; Sutela, Pärnänen & Keyriläinen 2019). Lisähaastetta naisten lapsipäätöksiin tuovat yhdistämiselle asetetut affektiiviset vaatimukset – työ ja perhe on sovittava yhteen tasapainoisella ja onnellisella tavalla (Rottenberg 2014). Erityisesti lisääntymisiässä oleville naisille ennakointi tarkoittaa siis myös kykyä optimoida lisääntymisen liittyviä valintojaan. Lähdemme tässä artikkelissa ajatuksesta, että ennakkoinnin halu ja taito ovat hyveitä, joita lisääntymisikäisten naisten oletetaan omaksuvan oman elämän hallintaa korostavassa uusliberalistisessa yhteiskunnassa.

Tukeudumme lääketieteellistä antropologiaa ja feminististä tieteen- ja teknologiantutkimusta edustavien Vincanne Adamsin, Michelle Murphyn ja Adele E. Clarken (2009) ennakkoinnin (*anticipation*) käsitteeseen. He esittävät tulevaisuuteen suuntautumiselle annetun ajassamme episteemistä arvoa. Heidän tarjoamaansa viittä ennakkoinnin ulottuvuutta soveltamalla analysoimme *Helsingin Sanomien* syntyvyyden vähenemistä koskevaa kantaaottavaa kirjoittelua. Kysymme, miten kantaaottavissa kirjoituksissa tuotetaan yksilöistä ennakoivia toimijoita ja miten ennakkoinnista tuotetaan, varsinkin nuorille naisille, sellainen normatiivisesti oikea affektiivisen ja ajallisen orientoitumisen tapa, jona Adams, Murphy ja Clarke (ema.) sitä kuvaavat. Koska tulevaisuuden ennakointi rakentuu vaatimukseksi yleistyneesti prekaarissa elämässä, vaatimusten affektiivisuus nousee välttämättömäksi syntyvyyskeskustelun piirteeksi, kuten jo nimitys syntyvyyshuolikin antaa ymmärtää. Nivomme seuraavassa yhteen työn ja koko elämän prekaarisuutta, ennakkoinnin politiikkaa ja näiden sukupuolistuneita ja affektiivisiä sisältöjä.

Prekarisaatio, työn ja äitiyden intensivoituneet vaatimukset ja ennakkoinnin politiikka

Yhteiskuntatieteissä erityisesti työelämään liittyvää epävarmuutta on pyritty käsittelemään prekarisaation käsitteen avulla (esim. Pyöriä & Ojala 2012; Vosko, MacDonald & Campbell 2009). Prekaarin työn ulottuvuuksia, kuten erilaisia epätyypillisiä työsuhteita, onkin tutkittu paljon (esim. European Parliament 2016). Tätä tutkimusta voisi nimittää suppean prekarisaatioteesin (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015) mukaiseksi lähestymistavaksi. Monet suomalaistutkijat ovat kuitenkin kehittäneet keskustelua laajemman kapitalistisen tuotantotavan muutoksen synnyttämän epävakauden kokemuksen ympärille ja nojaavat niin sanottuun laajaan prekarisaatioteesiin (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015; Rokkonen 2020), joka painottaa, että kyse ei ole

ainoastaan työmarkkinoiden muutoksista vaan epävarmistumisesta myös affektiivisena kokemuksena. Jokinen, Venäläinen ja Vähämäki (2015) huomauttavat, että myös laajan prekarisaatioteesin on silti nojattava työmarkkinoiden, työsuhteiden ja työn organisoinnin muutoksiin, jottei se muutu sisällöltään täysin abstraktiksi ja menetä selitysvoimaansa. Nuoret, lisääntymisen kannalta otollisen ikäiset, aikuiset ovatkin ylliedustettuja sekä määräaikaissa että osa-aikaissa työsuhteissa. Naisia on molemmissa työsuhteissa miehiä enemmän. Lisäksi psyykkinen oireilu, kiireentuntu, jaksamisongelmat ja huoli uupumisesta ovat naisilla yleisempiä kuin miehillä. (Sutela, Pärnänen & Keyriläinen 2019.)

Koska radikaalia muutosta työsuhteiden laadussa ei kvantitatiivisesta näkökulmasta ole Suomessa tapahtunut, on pohdittu, ovatko väitteet epävarmistumisesta ehkä liioiteltuja (Pyöriä & Ojala 2016). Koska palkansaajien huoli työn jatkuvuudesta on kuitenkin kasvanut (Nätti & Pyöriä 2017), on laajemman, tunnerakenteita horjuttavan prekarisaationäkemyksen etsiminen perusteltua (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015). Laajan prekarisaatioteesin kiinnostus tunteisiin tai affekteihin ohjaakin tarkastelemaan epävarmuuden ja tulevaisuuden hallinnan mekanismeja. Adamsin, Murphyn ja Clarcken (2009) ennakkoinnin käsite kiinnittää huomion yksilölle asetettuihin vaatimuksiin luoda elämäänsä varmuutta ja kontrolloida elämää. Ennakkoinnin käsitteen tuominen prekarisaatiokeskustelun rinnalle auttaa valottamaan sitä, mikä epävarmuuden kokemuksessa on yksilölle niin vaikeaa. Velvollisuus toimia tulevaisuutta ennakoiden törmää kokemukseen tulevaisuuden epävarmuudesta. Väitämme, että juuri tässä törmäyspisteessä nuoret aikuiset ja erityisesti naiset tekevät lapsipäätöksiään.

Adamsin, Murphyn ja Clarcken (ema.) mukaan ennakkointi on tulevaisuutta kohti elämistä affektiivisena ja ajallisena orientaationa ja ajan politiikkana. He pitävät teknologiaa ennakkoinnin perustana ja mahdollistajana. Erilaisten teknologioiden avulla luodaan spekulatiivisia ennusteita, jotka eivät ohjaa ainoastaan markkinoita vaan myös ihmisten arkea, mahdollistaen ja edellyttäen spekuloituun tulevaisuuteen valmistautumista. Spekulatiiviset ennusteet lupaavat yhtäältä varmaa ja universaalia tietoa, mutta toisaalta tekevät mahdollisuushorisontista alati muuttuvan. Tästä seuraa, että ennakkoinnista ja aavistelusta on tullut entistä vallitsevampi affektiivinen tila ja tapa orientoitua aikaan. Adams ja kumppanit tunnistavat ennakkoinnin vaatimukset laajemmin instituutioiden toimintalogiikkana, mutta painopiste on ennakkoinnilla yksilöllisen valmistautuneisuuden mielessä.

Ennakkointi jakautuu viiteen ulottuvuuteen: velvoite (*injunction*), abduktio (*abduction*), optimointi (*optimization*), varautuminen (*preparedness*) ja mahdollisuus (*possibility*). *Velvoite* kuvaa ennakkoinnin moraalista ulottuvuutta, velvollisuutta ennakoida. ”Asioista perillä oleminen” ja

mahdollisiin tulevaisuuksiin valmistautuminen, joko riskejä torjuen tai niistä hyötyen, kuuluvat hyvän kansalaisen ominaisuuksiin. *Abduktio* kuvaa ennakoinnin vaatimaa päättelymallia, jossa liikutaan sekä menneisyyden, nykyhetken ja potentiaalisten tulevaisuuksien että empiirisen tiedon ja niistä johdettujen abstraktien päätelmien välillä. Menneisyydessä kerätyn datan pohjalta tehdään nykyhetken näkökulmasta parhaaksi arveltuja tulevaisuuteen suuntautuvia ratkaisuja. Ennakoinnin ollessa vallitseva aikaan orientoitumisen tapa ja affektiivinen sävy tulee nykyhetki ikään kuin tulevaisuuden kaappaamaksi, jos tulevaisuus näyttää uhkaavalta. Kolmas ennakoinnin ulottuvuus on *optimointi*, joka merkitsee moraalista vastuuta toimia parhaan mahdollisen tulevaisuuden turvaamiseksi. Optimointi voi myös merkitä toimeen tarttumisen lykkäämistä ”parhaan mahdollisen” tavoittelemisen nimissä. ”Paras mahdollinen” kuitenkin aina pakenee tavoittelijaansa. *Varautumisen* merkitys on vastakkainen optimoinnille. Sen sijaan, että jokin ei-toivottu tilanne pyrittäisiin estämään, siihen valmistaudutaan. Varautuminen voi olla myös kuvitellun tulevaisuuden uhan ehkäisyä väkivaltaisinkin keinoin. Viides ennakoinnin ulottuvuus on *mahdollisuus*, joka kuvaa ennakoinnin avaamia hyötyjä, tilaisuutta reagoida tulevaan skenaarioon parhaalla mahdollisella tavalla. Se onkin parhaan mahdollisen tavoittelussaan kietoutunut optimointiin. (Adams, Murphy & Clarke 2019, 254—259).

Tulevaisuuteen suuntautumista ovat feministisen tutkimuksen kentällä teoretisoineet muutkin. Käyttämällä *futurityn* käsitettä Lisa Adkins (2008) kuvaa, miten erityisesti nuorten naisten työelämässä merkitystä on yhä enemmän vielä aktualisoitumattomilla potentiaalisuuksilla (myös McRobbie 2007). Lauren Berlant (2011) on analysoinut julmaksi optimiksi nimittämäänsä tunnerakennetta prekaareja yksilöitä yhdistävänä tekijänä. Optimismi voi osoittautua julmaksi, sillä lupaus aina vain paremmasta tulevaisuudesta tulee yksilötasolla yhä vaikeammin saavutettavaksi.

Lastenhankinnan kysymyksessä ennakoinnin ulottuvuudet merkityksellistyvät erityisellä tavalla. Naisen on kuviteltava itseään äitinä osana äitiyden kulttuurista kuvaa. Intensiivisen vanhemmuuden ideologia on tullut varsin hallitsevaksi vanhemmuuskulttuuriksi Suomessakin, ja ideaa kierrätetään äitiryhmissä, sosiaalisessa mediassa ja asiantuntijapuheessa. Intensiivinen vanhemmuus on lapsikeskeistä, asiantuntijatiedon ohjaamaa, tunneintensiivistä ja vaatii taloudellista panostusta (Hays 1996). Vanhemmuuden ”onnistumisen” ajatellaan olevan suorassa yhteydessä lapsen elämänsäntakuun ja hyvällä vanhemmuudella pyritään luomaan lapselle parasta mahdollista tulevaisuutta (Lee ym. 2014). Intensiivisen vanhemmuuden kulttuurissa vastuu lapsen optimaalisesta kehityksestä lankeaa yhä pääasiallisesti äideille sitkeiden työelämän, perheen sukupuolitapaisuuksien ja onnistuneen varhaisen vuorovaikutuksen merkityksen korostamisen

vuoksi. Nuorten naisten pitäisi siis osata ennakoida tulevaisuuttaan sekä työelämässä että potentiaalisena äitinä, vaikka sekä työn että äitiyden voi nähdä intensivoituneen (Rokkonen 2020.)

Naisten reproduktiiviset kehot ovat historiallisesti olleet poliittisten määrittely- ja hallintakamppailuiden kohteena niin Suomessa (esim. Helén 1997; Meskus, 2009; Yesilova 2009) kuin kansainvälisestikin (esim. Repo 2011). Myös syntyvyyskeskustelussa monenlaiset toimijat yksittäisestä kansalaisesta poliittisiin puolueisiin ja valtiollisiin tutkimuslaitoksiin kommentoivat naiskehoissa tapahtuvaa toimintaa kansantalouden ja globaalien haasteiden nimissä. Kaikkia kommentoijia yhdistää juuri tulevaisuuden ennakointi ja tulevaisuuteen valmistautumisen tärkeys. Suorastaan moraalinen velvollisuus ennakoida tulevaisuutta lisääntyy samalla kun elämisen ehdot prekarisoituvat. Pohdimmekin tässä artikkelissa, voiko yksilölliseen ja yhteisölliseen lisääntymishuoleen löytää uutta ymmärrystä ennakoinnin käsitteen avulla. Tavoittelemme julkisessa keskustelussa jo tarjottujen alentuneen syntyvyyden selitysten taakse kurkottavaa tulkintaa.

Kantaaottavat sanomalehtitekstit ja ennakoinnin käsitteen ohjaama diskurssianalyysi

Tarkastelemme tässä artikkelissa *Helsingin Sanomien* ajanjaksolla 2018—2019 julkaistuja syntyvyyden vähenemistä koskevia mielipidekirjoituksia, kolumneja ja vieraskynäkirjoituksia. Analyysi on edellä esitellyn ennakoinnin teorian ohjaamaa. Teemme diskurssianalyttisiä välineitä apuna käyttäen aineistosta teoriasidonnaista tulkintaa, jossa liitämme syntyvyyskeskustelun analyysia laajempaan teoreettiseen keskusteluun (Pälli & Lillqvist 2020, 387—388). Analyysimme pohjautuu osittain ensimmäisen kirjoittajan opinnäytteeseen, jossa hän havaitsi aineistolähtöisen diskurssianalyysin keinoin *Helsingin Sanomien* kantaaottavien kirjoitusten syntyvyyshuolipuheen olevan yksilöä ja erityisesti nuoria naisia vastuuttavaa. Myöhemmin huomasimme Adamsin, Murphyn ja Clarken (2009) nimeämien ennakoinnin ulottuvuuksien olevan erinomaisia välineitä sen jäsentelyyn, millaisia toimintamahdollisuuksia ja velvollisuuksia syntyvyyskeskustelussa tuotetaan yksilötoimijoille, ja erityisesti lisääntymisikäisille naisille, suhteessa omaan ja kansalliseen tulevaisuuteen. Aineistossa esiintyviä muita toimijoita tarkastelemme suhteessa lisääntymispäätöksiä tekeviin yksilötoimijoihin.

Tekstit on julkaistu *Helsingin Sanomissa* aikavälillä 14.11.2018—24.10.2019. Rajasimme aineiston tälle aikavälille siksi, että 16.11.2018 julkaistiin väestöennuste, jota Väestöliiton tutkijat itse kommentoivat jo 14.11.2018 julkaistussa mielipidekirjoituksessaan. Muut kirjoitukset seurasivat tätä keskustelunavausta. Väestöennusteessa muun muassa todettiin vuoden 2017 hedelmällisyysluvun olleen ”Suomen historian matalin”. Ennusteesta myös uutisoitiin dramaattisin

sanankääntein: *Uusi väestöennuste julkistetaan tänään, eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin* (Niskakangas 2018). Kirjoittelu olikin aktiivisinta heti väestöennusteen jälkeen, vuoden 2018 loppupuolella. Aineistoa kerättiin vuoden ajan. Lopullisen aineiston keruu-aika jäi kuitenkin vuotta lyhyemmäksi, koska viimeisten viikkojen aikana ei julkaistu syntyvyyttä käsitteleviä kirjoituksia. Keskustelu syntyvyydestä toki jatkuu yhä. Esimerkiksi koronaepidemian aikana kotona vietetyn ajan lisääntymisen on povattu lisäävän myös lastensaantihaluja. Pandemian roolia tässä kehityksessä on kuitenkin vielä liian aikaista arvioida, sillä ensimmäiset epidemian aikana alkunsa saaneet vauvat syntyivät vasta vuoden 2020 lopussa (Häkkinen 2021).

Aineisto koostuu 46 kirjoituksesta, joista 2 on vieraskyniä, 7 kolumneja ja 37 lukijoiden mielipidekirjoituksia. Lukijan mielipide on nimensä mukaisesti *Helsingin Sanomien* lukijan kirjoittama mielipidekirjoitus. Kolumni on säännöllisesti julkaistava kolumnistin kirjoittama kannanotto. Vieraskynät ovat ajankohtaisia, väitteellisiä ja analyttisiä tekstejä, joiden tarkoitus on aloittaa keskustelu. Joissakin kirjoituksista on vain nimimerkki, toiset on julkaistu kirjoittajan nimellä. Pidämme näiden eri tekstityyppien tarkastelemista yhdessä perusteltuna ensinnäkin siksi, että ne jakavat kannanottamisen ja argumentoinnin yhteisenä tavoitteenaan. Lisäksi meitä kiinnostaa se, miten monin eri tavoin paikantuvat kirjoittajat käyttävät, uusintavat ja luovat vähenevän syntyvyyden merkitysjärjestelmiä ja nojautuvat ennakkoinnin teoriassa nimettyihin ulottuvuuksiin. Kantaaottavat kirjoitukset ovat toimitettuja tekstejä moniäänisempiä. Erilaiset tekstit ammentavat samasta merkitys- ja arvovarannosta ja niiden välillä on keskusteluyhteys (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 120).

Käytämme kriittisen diskurssianalyysin lähestymistapaa ja välineistöä jäljittääksemme niitä kielellisiä prosesseja, joissa ennakkoinnista tuotetaan normatiivisesti oikea affektiivisen ja ajallisen orientoitumisen tapa. Diskurssianalyysissa kielen käytäntöjen ajatellaan uusintavan ja ylläpitävän sosiaalisia identiteettejä, suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä, mutta voivan myös muuttaa niitä (Fairclough 1997). Kriittisessä diskurssianalyysissa kielenkäytön ja tuotettujen merkitysjärjestelmien analyysin avulla pyritään pääsemään käsiksi laajempiin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin ilmiöihin (Pälli & Lillqvist 2020, 388).

Aloitimme analyysin jäsentelemällä aineistoa sisältöteemoittain ATLAS.ti-ohjelmiston avulla. Tietyt ennakkoinnin ulottuvuudet vaikuttivatkin esiintyvän tiettyjä teemoja käsittelevissä aineistokatkelmassa. Olemme tarkastelleet ennakkoinnin ihanteen tai normin diskursiivista tuottamista kiinnittämällä huomiota siihen, millaisia oletuksia kantaaottavien sanomalehtikirjoitusten syntyvyyspuhe kätkee sisälleen. Ennen kaikkea olemme kuitenkin

kiinnittäneet huomiota teksteissä esiintyviin arvo-oletuksiin, jotka määrittävät, mikä on hyvää ja haluttavaa. (Pälli & Lillqvist 2020, 394.) Tekstin piiloiisiin oletuksiin voi päästä käsiksi myös kysymällä, mitä kielellä tehdään tai tullaan tuottaneeksi, eli tarkastelemalla käytetyn kielen funktioita (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 47–48). Syntyvyyspuheen piiloisia oletuksia ja kielen funktioita olemme analyysissa tavoitelleet kiinnittämällä huomiota sanavalintoihin ja niiden negatiivisiin tai positiivisiin konnotaatioihin. Lisäksi olemme tutkineet ennakoinnin kielellistä tuottamista oikeaksi, järjelliseksi ja hyväksyttäväksi toimintatavaksi kysymällä, miten aineistossa legitimoidaan ja luonnollistetaan ennakointia (Van Leeuwen 2007). Tarkkailimme myös, millaisesta asemasta käsin kannanotto on kirjoitettu ja kenestä siinä puhutaan (Burr 1995). Kiinnitimme huomiota siihen, miten positiot sukupuolittuvat. Havaitimme muun muassa kirjoituksissa kuvattujen tunnereaktioiden tekevät näkyväksi sitä, miten yksilöt itse asemoivat itseään ennakoiviksi toimijoiksi ja arvioivat toimintaansa ennakoinnin ihanteeseen verraten.

Velvoite

Adamsin, Murphyn ja Clarken (2009) mukaan moraalinen velvoittavuus on yksi ennakoinnin ulottuvuus. Väitämme, että ennakointia moraalisesti oikeana tulevaisuuteen suuntautumisen tapana tuotetaan myös syntyvyyskeskustelussa ja että tulevaisuuteen suuntautuvan huolipuheen hegemoninen asema syntyvyyden vähenemistä koskevassa keskustelussa jo itsessään viestii ennakoinnin velvoitteesta ja tuottaa sitä. Syntyvyyden vähenemisen lisäksi naisilla näyttää olevan velvoite ennakoida sekä lastensaannin vaikutusta urakehitykseen että työmarkkina-aseman muutosten vaikutusta lasten tulevaisuuden turvaamiseen. Suhteessa lastensaantiin myös parisuhde näyttäytyy ennakoinnin kenttänä. Kauempana hämmöttää ilmastonmuutoksen muovaama karu tulevaisuus, joka niin ikään vaatii ennakoivia toimia.

Koitamme tässä tavoittaa ennakoinnin velvoitetta tarkastelemalla siihen liitettyjä affekteja. Adams ja kumppanit kirjoittavat, että ennakoivassa ajan politiikassa tulevaisuus näyttäytyy samanaikaisesti sekä epävarmana että väistämättömänä, mikä manifestoituu usein toivon ja pelon yhteenkietoutumina, joilla on myös poliittista voimaa. Heidän mukaansa juuri affektiivinen lataus erottaa ennakoinnin pelkästä spekuloinnista ja saa aikaan toimintaa nykyhetkessä. Affektit kertovat, että tulevaisuudella on väliä. (Ema. 249.) Tässä ajatuksessa he ovat nähdäksemme samoilla linjoilla kuin prekarisaation laajentuneena ja tunnerakenteita ravistavana elämän ehtojen epävarmuutena näkevät tutkijat (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015; Rokkonen 2020).

Ennakoinnin affektiivinen luonne tulee aineistossa esille erityisesti kohdissa, joissa yksilö on epäonnistunut ennakoinnissa tai puntaroi epäonnistumisen mahdollisuutta. Epäonnistuminen aiheuttaa häpeää ja katumusta. Eräs äiti kirjoittaa ”häpeävänsä sinisilmäisyyttään”, koska ei osannut valmistautua luvattun työsuhteen vakinaistumisen peruuntumiseen äitiysvapaan jälkeen:

Kun palasin töihin, ennen raskautta luvattu työn vakinaistaminen lakaistiin maton alle.
-- Näin jälkikäteen oma sinisilmäisyyteni hävettää. Olin ajatellut, ettei lapsen saamisella olisi suurta vaikutusta työsuhteeseen. (HS 5.12.2018)

Sama kirjoittaja kuvaakin lasten saamisen vaativat sukupuolittuneella tavalla ennakoimattomien työmarkkinoiden takia ”hullunrohkeutta”. Useampi kirjoittaja kuvaa lasten saamisen vaativan ”uskallusta”. Lasten saamista pidetään riskinä toimeentulolle ja työlle. Eräs nainen kuvaa kokevansa lapsen saannin mahdollisista uravaikutuksista myös syyllisyydentuntoa.

Aineistossa on paljon vähemmän pohdintaa isyydestä kuin äitiydestä. Kahdessa lukijan mielipiteessä kuitenkin käsitellään miesten tahatonta lapsettomuutta ja halua tulla isäksi. Toinen lapsettomuuttaan sureva kirjoittaja arvioi menneitä ratkaisujaan, nuoruuden lyhyitä parisuhteita ja kumppanin pettämistä, näin:

Tässä kohtaa tein selkeän virheen ja kadun joitakin asioita vieläkin. Rangaistukseni olen kuitenkin jo saanut. – Jälkeenpäin olen miettinyt, että olin tuolloin hölmö, joka uskoi romanttiseen rakkauteen. Jotkut halusivat vain kokeilla siipiään ja liihottelivat kukasta kukkaan. (HS 30.11.2018)

Aineistossa siis myös miehet kokevat ennakoinnin affektiivisen taakan, joskin työmarkkinoiden sijaan ”parisuhdemarkkinoilla”. Lyhyet suhteet ja usko romanttiseen rakkauteen ovat ”virheitä”, joita kirjoittaja katuu. Hän myös kuvailee menneisyyden itseään ”hölmöksi”.

Kirjoittajat positioivat itseään suhteessa ennakoinnin velvoitteeseen. Lastensaantiin tähtäämättömät lyhyet parisuhteet kaduttavat. Aiempi kykenemättömyys ennustaa lastensaannin vaikutusta työtilanteeseen hävettää. Toimeentulon ja työuran riskeeraaminen lasten hankkimisella pelottaa ja aiheuttaa syyllisyyttä jo ajatuksenakin. Asettamalla itsensä ennakoivan subjektin positioon he myös tuovat argumentilleen uskottavuutta. Lasten hankkimatta jättämistä perustellaan velvollisuudella turvata oma taloudellinen hyvinvointi. Pelot liittyvät myös siihen, miten lapsen hyvinvointi olisi mahdollista turvata. Velvollisuus ennakoida itsen ja oman perheen tulevaisuutta on niin voimakas peruste, että se ylittää velvollisuuden ennakoida kansallista tulevaisuutta ja toimii perusteena

jättäytyä pois ”synnytystalkoista”. Aineistossa Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n edustaja kuvailee lasten hankkimatta jättämistä myös suoraan vastuulliseksi, moraaliseksi ja oikeutetuksi toiminnaksi yhteiskunnassa:

On vain hyvä asia, että nuoret nykyään miettivät pitkään lasten hankintaa ja tiedostavat mahdolliset ikävätkin tilanteet lastenkasvatuksessa. Omien henkisten ja fyysisten voimavarojen, taloudellisten resurssien sekä ilmastokriisin tiedostaminen on merkki vastuullisuudesta ja realismista. (HS 22.10.2019)

Kristillisen Parempi avioliitto ry:n edustajan mukaan parisuhteen epävarma tulevaisuus puolestaan on rationaalinen ja siten legitiimi syy jättää lapset hankkimatta:

Älykkäät nuoret naiset tekevät oikeutetun johtopäätöksen: epävarmaan ja lyhytkestoiseen parisuhteeseen ei kannata hankkia lapsia. (HS 2.10.2019)

Vastuullinen, realistinen ja älykäs nuori (nainen) siis ottaa lapsipäätöksissään huomioon tulevan taloudellisen tilanteensa, arvioi parisuhteensa kestävyyttä, punnitsee omia voimavarojaan ja tiedostaa vielä ilmastokriisinkin. Adamsin, Murphyn ja Clarken (2009) mukaan mahdollisten tulevaisuuksien tiedostamisesta onkin tullut hyvän kansalaisen ominaisuus ja moraalinen velvoite. Samalla tieto tulevaisuudesta on aina epätäydellistä ja epävarmaa ja vaatii jatkuvaa huolehtimista, muokkaamista ja päivittämistä. Ennakoivan ajan politiikan normatiivinen affektiivinen tila onkin jatkuva valppaus ja valmius. (Ema. 254.)

Abduktio

Syntyvyysshuoli on luonteeltaan abduktiivista, sillä se perustuu spekuloitua tulevaisuutta kohti elämiseen, siitä käytäntöjen muodostamiseen nykyhetkessä ja historian käyttöön osana spekulatiota ja merkityksenantoa. Syntyvyysshuolta tuottavissa puheenvuoroissa liikutaan abduktiivisen logiikan mukaisesti kansallisen menneisyyden ja tulevaisuuden välillä. Aineistossa viitataan toistuvasti nälkävuosiin, jolloin Suomen syntyvyyden väitetään viimeksi olleet vastaavalla tasolla. Todellisuudessa 1860-luvun nälkävuosien hedelmällisyysluvut, eli lasten määrä yhtä naista kohtaan, ovat olleet huomattavasti nykyistä korkeampia (Jalovaara 2020). Nälkävuodet toimivatkin aineistossa kollektiivista muistia hyödyntävänä metaforana, jolla syntyvyyden väheneminen pyritään kehystämään kansalliseksi tragediaksi.

Kuvitellun historian lisäksi kuviteltu tulevaisuus ohjaa niin yksilöiden, työnantajien kuin valtionkin toimia. Lastensaamista koskevat päätökset tulevat yksilöiden sukupuolistuneiden taloudellisten ja

hyvinvoinnillisten riskilaskelmien ja toisaalta kollektiivisten ilmasto- ja syntyvyysshuolien ohjaamiksi. Yksilöiden tulevaa lapsettomuutta tarkastellaan nykyhetkestä käsin tai nykyistä lapsettomuutta heijastetaan menneisyyden valintoihin, kuten velvollisuuden kategoriassa käsitellyssä lapsettoman miehen kirjoituksessa. Abduktiota on myös lapsettomiin usein kohdistettava puhe, jossa lapsien saamisen mahdollisuus kehoitetaan pitämään avoimena, vaikka lapsia ei juuri nyt haluttaisikaan. Yksilön tulee siis arvioida nykyhetken ratkaisujaan mahdollisesta tulevasta lapsitoiveestaan käsin. Aineistossa tämä näkyy puheena lapsettomuuden myöhemmästä katumisesta, mikä väitetään tiedettävän menneisyyden perusteella:

Ainoa asia, jota voi katua ja jota ei voi perua, on se, että jättää lapset hankkimatta.
(HS 5.12.2018)

Yksi sukusolujen luovuttamista lasten saamisen vaihtoehtona käsittelevä kirjoittaja kuvaa, miten edellä kuvatut asenteet ovat ilmenneet sukulaisten lapsettomalle osoittamana ”myhäilynä ja naureskeluna”: ”Kyllä se mieli siitä muuttuu”. Lisäksi kaksi kirjoittajaa kuvailee saamaansa huonoa kohtelua tilanteessa, jossa he ovat toivoneet sterilisaatiota. Molemmissa terveydenhuollon edustaja on suhtautunut kielteisesti sterilisaatioiveeseen ennakoituun lapsitoiveen muuttumiseen vedoten. Abduktiivisella päättelyllä on myös affektiivinen ulottuvuus. Omien menneiden, nykyisten ja tulevien lapsitoiveiden pohtiminen vaatii omien tuntemuksien muistelua ja ennakkointia.

Aineistossa syntyvyysshuoli kytketään myös, joskin yllättävän harvoin, ilmastonmuutokseen, joka on omanlaisensa abduktiivisen päättelyn areena. Kuten syntyvyysshuolikin, myös ilmastokriisi halutaan usein työntää yksilöiden ratkaistavaksi. Asennemittauksien ja ilmastotyötä tekevien toimijoiden sukupuolijakaumaa tarkastelemalla voi todeta, että myös ilmastohuoli koskettaa useammin naisia kuin miehiä (Metelinen 2020). Tässä Väestöliiton ja Väestötutkimuslaitoksen johtajat kuvailevat osuvasti abduktiivista päättelyä, jossa liikutaan sekä ilmasto- ja syntyvyysshuolen ja yksilötason käytännön ratkaisujen että nykyhetken, menneisyyden ja tulevaisuuden välillä:

Nuoret aikuiset ratkaisevat syntyvyyden henkilökohtaisilla lapsitoiveita koskevilla näkemyksillään ja päätöksillään. He kysyvät, minkälainen taloudellinen taakka heille ja heidän lapsilleen koituu edellisten sukupolvien hyvinvoinnin turvaamisesta. He kysyvät myös, pystyvätkö nyt päätöksenteossa vahvimmin edustetut ikäluokat tekemään ratkaisuja, joilla ilmastonmuutos pysyy edes kohtuullisena ja joilla mahdollistetaan hyvä elämä tulevillekin polville. (HS 14.11.2018)

Lainauksessa nuoret aikuiset sijoitetaan diskursiivisesti ennakoivan, lapsitoiveitaan maailmantilaan abduktiivisesti heijastelevan toimijan positioon. Kirjoittajat kuvailevat nuoria aikuisia ulkoapäin, mutta kuitenkin ennalta tiedettyinä. Myös sijaisvanhemmuutta eettisenä ja ekologisena ratkaisuna suosittelevat kirjoittajat perustelevat yksilöllistä lapsipäätöstä suhteessa globaaliin ekologiseen kriisiin ja ilmastonmuutokseen. Kirjoittajien mukaan ”uusia lapsia ei ole välttämätöntä tai tarpeellista tehdä” ja huolehtimatta jätettyjen lasten synnyttäminen maailmaan on ”tuhlausta”. Sen sijaan lasten vähäistä määrää voi ”kompensoida” huolehtimalla, etteivät ”jo syntyneet” lapset syrjäydy ja siten aiheuta kustannuksia yhteiskunnalle. Sen lisäksi, että kirjoittajien kuvailema ”yhtälö” on luonteeltaan abduktiivinen, se on myös pyrkimys optimointiin, jota käsittelemme lisää seuraavaksi.

Optimointi

Optimoinnissa on kyse ”parhaan mahdollisen” tavoittelussa. Koska paras mahdollinen kuitenkin pakenee tavoittelijaansa, on optimointi loputonta työskentelyä sitä kohti. Adams, Murphy ja Clarke (2009, 256—257) kirjoittavat optimoinnin tyranniasta, jossa kaikenlaisia ratkaisuja lykätään, kunnes paras mahdollinen ratkaisu on saavutettu. Lykkäminen perustuu jonkinlaiseen kuviteltuun tulevaisuuden skenaarioon valmistautumiseen. Toimenpiteiden siirtäminen tuonemmaksi puolestaan luo uudenlaisia mahdollisia tulevaisuuksia.

Optimointi näkyy syntyvyyskeskustelussa naisten pyrkimyksissä ajoittaa lastensaanti vakaaseen työ- ja taloustilanteeseen, parhaaseen mahdolliseen parisuhteeseen ja hedelmälliseen ikään. Samalla työtilanteen koetaan olevan oman hallinnan ulkopuolella, mikä luo epävarmuuden kokemuksia erityisesti nuorille naisille. Nuorista myös tuotetaan aineistossa laskelmoivia ja optimoivia toimijoita. Yksi kirjoittaja kirjoittaa nuorten aikuisten punnitsevan lasten vaikutusta myös omaan elintasoonsa. Hänen mukaansa vanhemmille on ”vanhustenhoidon sosialisoinnin” jälkeen jäänyt ”kasvatuksen taakka ja kulut mutta ei enää taloudellista hyötyä”. Eräs kirjoittaja, joka ehdottaa lapsen saamiseen liittyvien tukien irrottamista työsuhteesta, puolestaan kuvailee potentiaalisia vanhempia näin:

Uusi tuen antamisen muoto antaisi nuorille ihmisille vapautta suunnitella omaa ja perheensä elämää ja rytmittää siihen lasten syntymää ja työelämään osallistumista. Kun elinikä pitenee ja eläkeiät nousevat, parhaassa hedelmällisyyssiässä lapsensa saaville jää kymmeniä vuosia aikaa tehdä työuraansa. (HS 18.11.2018)

Nuoret aikuiset ”suunnittelevat” ja ”rytmittävät”. Myöhemmin kirjoittaja kertoo omasta positiivisesta kokemuksestaan äidiksi tulemisesta 21-vuotiaana ja kannustaa siten nuoria naisia ajoittamaan lastensaantinsa varhaiseen aikuisuuteen ennen työelämään siirtymistä. Kirjoittaja vetoaa lukijan optimoinnin haluun tarjoamalla nuorelle aikuiselle sekä lasten hankkimista hedelmällisyyden kannalta parhaassa mahdollisessa vaiheessa että parasta mahdollista työuraa. Kuitenkin prekaarissa työmarkkina-asemassa ja laajasti epävarmassa tilanteessa on vaikea optimoida, vaikka sen tarpeen tiedostaisikin. Epävarmuus tekeekin optimoinnista julmaa, kun lupaus parhaasta mahdollisesta onkin mahdotonta täyttää (ks. Berlant 2011). Aineistossa on myös väittelyä siitä, onko epävarmuus perusteltua ja optimointi mahdollista:

Mielestäni tässä keskustelussa usein unohtuu, että olipa vakituinen työ tai ei, tietty epävarmuus säilyy aina. Esimerkiksi yt-neuvottelut voivat tulla eteen milloin vain, ja toisaalta lasta ei aina saa vaikka haluaisi, vaikka se vakituinen työpaikka olisikin. (HS 5.12.2018)

Aineistossa on myös kannanottoja parien ja tulevien, potentiaalisten parien valmentamisesta ja kouluttamisesta parhaiksi mahdollisiksi, tunnetaitaviksi vanhemmiksi neuvolassa, maistraatissa, kirkossa tai jopa peruskoulussa. Hyvän eli tiedostavan vanhemman, erityisesti äidin, tulee tietää, miten luoda lapselle optimaalinen elinympäristö. Ennen intensiiviseen vanhemmuuteen astumista tulevien vanhempien parisuhdetaidot tulisi optimoida vanhemmuutta varten:

Tutkimustieto korostaa lapsuuden ja varhaisten vuosien merkitystä ihmisen kasvuille, kehitykselle ja myöhemmälle hyvinvoinnille. Tiedetään, että perheen aikuisten hyvinvointi tukee lapsen suotuisaa kehitystä. Parisuhdetta tulisi siksi tukea elämän tärkeissä siirtymävaiheissa. (HS 2.10.2019)

Vanhemmuuteen valmentamista peräänkuuluttavissa kirjoituksissa lapsia, nuoria ja pareja tarkastellaan tulevina ja potentiaalisina vanhempina. Lasten saamisesta tuotetaan normatiivinen osa elämänkulkua. Vaikka vastuu kouluttamisesta näyttäisi näissä kirjoituksissa olevan yksilön sijaan instituutioilla, kuten neuvolalla, kirkolla, koululla tai päiväkodilla, tuotetaan niissä vanhemmuudesta asiantuntijatiedon kohdetta ja jotain sellaista, mihin pitää valmentautua. Nuorten aikuisten liikaa optimointia parisuhteen muodostamisessa kuitenkin myös kritisoidaan:

Ajatus siitä oikeasta on haitallinen. Suomi täyttyy sinkuista, kun rimaa pidetään liian korkealla. (HS 2.12.2018)

Parisuhteeseen liittyvissä kannanotoissa viitataan usein sukupuolineutraalisti nuoriin, vanhempiin ja pareihin. Koska hoivavastuu lankeaa useimmiten äideille, myös intensiivisen, asiantuntevan vanhemmuuden vaatimukset koskettavat heitä miehiä ja isiä voimakkaammin. Naisten tehtävä on myös ylläpitää perhe- ja parisuhteita. Siksi parinvalinnan optimoinnin kritiikinkin voi ajatella osuvan erityisellä tavalla naisiin. Lastensaannin ja sitä kautta pariutumisen aikaikkuna on usein naisilla miehiä kapeampi. Juuri heidän on siis lopetettava liiallinen valikointi ja vakiinnuttava ”ennen kuin on myöhäistä”.

Varautuminen

Varautuminen on optimoinnin kääntöpuoli, jossa parhaan mahdollisen tavoittelun sijaan varaudutaan pahimpaan. Adams, Murphy ja Clarke (2009) mainitsevat munasolujen säilömisen esimerkkinä varautumisesta tulevaisuuteen, jossa munasolut vanhenevat. Aineistossa varautuminen näkyy teksteissä, joissa kuvaillaan äitiyteen liittyviä sukupuolittuneita ongelmia ja riskejä ja lasten saamatta jättämistä niiden takia. Kaksi kirjoittajaa käsittelee tekstissään synnytyksen ennakoitujen vaikeuksien vaikutusta lapsitoiveisiin. Toinen näistä kirjoittaa synnytyksestä riskinä, jonka naisten laskevat vaativan liian suuriksi uhrauksia:

Käytännössä lapsen saaminen tarkoittaa naiselle raskautta, synnytystä ja toipumista, jotka saattavat olla kokemuksina epämiellyttäviä, kivuliaita, vaarallisia, nöyryyttäviä, traumatisoivia tai pahimmassa tapauksessa tappavia. Länsimaissa moni nainen ehkä kysyy itseltään, miksi hän ottaisi tällaisen fyysisen riskin, kun mies voi tuottaa lapsen maailmaan jopa tietämättä tästä mitään. (HS 2.10.2019)

Adamsin ja kumppanien (2009, 257) sanoin ennakoiva varautuminen on spekulatiivista ja reaktiivista valmistautumista tulevaa traumaa varten, kuin se olisi jo täällä. Sen sijaan, että synnytyksen traumaattisuutta torjuttaisiin, lapset jätetään kokonaan tekemättä. Toinen kirjoittaja lähestyy samaa aihetta synnytyspelon käsitteen kautta ja näkee raskausajan tuen lisäämisen ratkaisevana tekijänä pelon voittamiseen:

Synnytyspelko voi pahimmillaan johtaa siihen, että nainen ei halua lapsia, koska pelkää synnyttämistä niin paljon. Synnytyspelon hoitoon on kuitenkin olemassa paljon erilaisia keinoja, joita tulisi hyödyntää entistä paremmin, jotta raskausaika ei kuluisi pelosta selviytymiseen tai johtaisi siihen, että lapsia ei hankita pelon vuoksi. (HS 6.10.2019)

Riskien arvioinnilla ja pelolla on kuitenkin hyvin erilaisia konnotaatioita. Puhuttaessa raskauden ja synnytyksen riskeistä tuotetaan nuorista naisista laskelmoivia ja ennakoivia toimijoita, jotka rationaalisesti arvioivat ratkaisujensa vaikutuksia tulevaisuuteen lääketieteellistä tietoa hyväksikäyttäen. Synnytyspelosta puhuttaessa ongelmana eivät olekaan ennakoitujen riskien vaan naisten affektiivinen suuntautuminen niihin. Liika riskien pohtiminen kääntyy peloksi ja saa naiset ratkaisemaan lasten hankkimista koskevat kysymykset tunneperustaisesti.

Naisten varautuminen tulevaisuudessakin epävarmaksi oletettuun työtilanteeseen jättämällä lapset hankkimatta (ks. velvoite ja optimointi edellä) ja työnantajien valmistautuminen nuorten naistyöntekijöiden spekuloituun äitiyteen solmimalla vain määräaikaista työsuhdetta näyttää aineistossa muodostavan noidankehän. Naistyöntekijät edustavat taloudellista riskiä. Monet kirjoittavat kritisoivat työmarkkinoiden epäarvoistavia käytäntöjä:

Uskallan väittää, että tämän vuoksi Suomessa ei edelleenkään vuonna 2018 ole nuorille naisille tarjolla vakituista työtä: ”Ei nuorta naista kannata palkata, sillä kohtahan se jää äitiyslomalle kuitenkin.” (HS 30.11.2018)

Varautumisesta pahimpaan kirjoitetaan aineistossa muita ulottuvuuksia harvemmin suhteessa yksilötoimijoihin. Juuri heidän oletetaan voivan vaikuttaa syntyvyyteen, jolloin ei ole tarpeenkaan puhua siitä, miten heidän tulisi valmistautua syntyvyyden tason laskemiseen. Varautumisen ulottuvuus on voimakkaimmin esillä silloin, kun kirjoitetaan työnantajien sekä poliittisten ja valtionhallinnollisten toimijoiden näkökulmasta. Koska valtion ei ajatella voivan puuttua kansalaistensa lisääntymispäätöksin, vähenevään syntyvyyteen voi vain ”sopeutua”:

Siksi politiikankin pitää tunnustaa rajansa: työelämää voi parantaa ja perheitä tukea, mutta syntyvyyttä on vaikea ohjailla. Toteutuneeseen tasoon pitää vain sopeutua. (HS 21.11.2018)

Valtiolla on siis velvollisuus varautua vähenevään syntyvyyteen. Valtiosta ja työnantajista kirjoitettaessa velvollisuus ei saa samanlaista affektiivista latausta kuin yksilötason ennakointia käsiteltäessä. Ennakoinnille onkin keskeistä, miten se koskee erityisellä ja affektiivisella tavalla juuri yksilöitä.

Mahdollisuus

Syntyvyyden väheneminen tuotetaan aineistossa pääasiassa ongelmaksi. Huolipuhe on niin dominoivaa, ettei juuri kukaan eksplisiittisesti kuvaile syntyvyyden vähenemistä mahdollisuutena.

Mahdollisuudet tulevat esiin vihjailuna väkiluvun kasvun ja ilmastonmuutoksen välisestä yhteydestä sekä yksilötasolla lastensaannin valinnanvapauden lisääntymisenä. Eräät ekologian ja evoluutiobiologian asiantuntijoiksi itsensä positoivat kirjoittajat pitävät syntyvyyden vähenemistä mahdollisuutena ympäristön ja kestävyuden näkökulmasta:

Maapallon, ihmiskunnan ja suomalaisten oman hyvinvoinnin kannalta pienempi määrä suomalaisia on myönteinen asia. Millaista väestöpolitiikkaa Suomessa pitäisi toteuttaa? Aidosti kestävä yhteiskunta vaatii solidaarisuutta ihmisten kesken sekä ihmisen ja luonnon välillä. (HS 12.2.2019)

Syntyvyyshuolen kyseenalaistukset esitetään kysymysmuodossa tai muutoin pehmentelevin sanankääntein. Lainauksen taustaoletuksena on malthusilainen logiikka, jossa väkiluvun ja ympäristökuormituksen ajatellaan korreloivan keskenään (Malthus 1798). Jade Sasserin (2018) mukaan malthusilainen ympäristöpoliittinen puhe ohjaa erityisesti naisia ottamaan vastuuta ympäristöstä hallitsemalla omaa hedelmällisyyttään ja seksuaalisuuttaan yhteisen hyvän vuoksi.

Yksilöiden valintojen tasolla syntyvyyden väheneminen ja vapaaehtoinen lapsettomuus yhdistetään myös suoraan ennakkoinnin hyveeseen ja valinnanvapauteen, joka on individualismissa voimakas peruste. Vapaaehtoinen lapsettomuus mahdollistaa joidenkin kirjoittajien mukaan harrastamista, hyvinvointia ja matkustelua. Myös sen, ettei tarvitse kantaa suunnatonta vastuuta, voi nähdä mahdollisuutena:

Olen kolmekymppinen, pitkässä parisuhteessa oleva nainen, ja keskustelemme lapsista viikoittain mieheni kanssa. Teemme molemmat vaativaa, itsellemme mielekästä työtä. Pidämme hyvästä ruoasta ja säännöllisestä urheilusta, kuten suurin osa lapsettomista hyvätuloisista pariskunnista. -- Pelkään, mitä kompromisseja joutuisin lapsen saamisen takia tekemään, mutta samalla pelkään, mistä jäisin lapsettomana paitsi. Koen helpotusta, kun tapaan ystäviäni vastasyntyneidensä kanssa: tiedän, ettei minun tarvitse itse kantaa samaa vastuuta. (HS 17.12.2018)

Joissakin lapsettomuutta puoltavissa kirjoituksissa toistuukin usein syntyvyyden vähenemiseen liitetty havainto siitä, että nuoret aikuiset arvostavat entistä enemmän työuraa, harrastuksia, matkustelua ja hyvinvointia, joita lasten saamisen ajatellaan vaikeuttavan (myös Rotkirch & Tammissalo & Miettinen & Berg 2017). Aineistossa esiintyvä voimakas konsensus äitiyden negatiivisista vaikutuksista naisten työuraan saa kyseenalaistamaan väitteen siitä, että uran laittaminen vastakkain lastensaannin kanssa olisi nuorille naisille sellainen arvovalinta, jollaiseksi

se on liikaa ennakoivia arvostelevissa kantaottavissa kirjoituksissa (ks. edellä optimointi) ja syntyvyyspuheissa laajemminkin kehystetty. Myös urheiluharrastusten merkityksen voi tulkita olevan elämäntapavalinnan rinnalla vastuunkantoa omasta terveydestä eli juuri sellaista toimintaa, johon uusliberalistisessa yhteiskunnassa yksilöitä velvoitetaan. Se on jotakin, mitä ennakoiva vastuuntuntoinen toimija ei voi poisvalita. Lapsettomuus tai haluttua pienempi lapsimäärä vaikuttaakin aineistossa mahdollisuutta useammin pakon sanelemalta.

Kohti moninaisempaa syntyvyyskeskustelua

Olemme analysoineet, miten *Helsingin Sanomien* syntyvyyden vähenemistä käsittelevissä kantaottavissa kirjoituksissa tuotetaan Adamsin, Murphyn ja Clarken (2009) käsitteellistämää ennakoivia normatiivisena tapana jäsentää yksilöiden suhdetta syntyvyyspuoleen. Olemme tarkastelleet yksilöiden ja varsinkin lisääntymiskäisten naisten diskursiivista tuottamista omaa, kansallista ja globaalia tulevaisuutta ennakoiviksi toimijoiksi. Analyysi jäseneltiin mukailen Adamsin ja kumppaneiden (ema.) erittelemää ennakoivien viittä ulottuvuutta eli velvollisuutta, abduktiota, optimointia, varautumista ja mahdollisuutta.

Monissa aineiston kohdissa on saman aikaisesti läsnä monia eri ennakoivien ulottuvuuksia. Ulottuvuudet eivät olekaan toisiaan ulossulkevia kategorioita vaan saman ennakoivan orientaation eri tasoja. Ennakoivien velvoittavuus tulee aineistossa näkyviin pääasiassa yksilötasolla ja erilaisten tunnesanojen kautta. Abduktiivinen päättely ei liiku vain ajassa vaan myös eritasoisten ilmiöiden välillä. Yksilön lapsipäätöksistä vedetäänkin suora yhteys niin kansalliseen syntyvyyspuoleen kuin globaaliin ilmastokriisiin.

Aineistossa tuotetaan varsinkin nuorista naisista ennakoivia ja optimoivia toimijoita, jotka pyrkivät ajoittamaan lasten saamisen parhaaseen mahdolliseen työtilanteeseen, hedelmällisyyden kannalta parhaaseen ikään ja ihanteelliseen parisuhdetilanteeseen. Syntyvyyspuolen yksilötoimijuus rajataan diskursiivisesti merkitsemään juuri laskelmoivaa ja parhaaseen mahdolliseen kurottavaa toimijuutta. Optimoinnin ja kaiken ennakoivien kääntöpuolena on epävarmuus, sillä tulevaisuus muuttuu alati eikä sitä voi koskaan täysin ennustaa.

Myös varautuneisuus sukupuolittuu kantaottavissa kirjoituksissa koskemaan naisia, jotka valmistautuvat lastensaannin uravaikutuksiin ja synnytyksen riskeihin lykkäämällä lasten saamista tai jättämällä sen kokonaan tekemättä. Varautuneisuuden rinnalla mahdollisuuden ulottuvuutta esiintyy aineistossa muita ulottuvuuksia vähemmän. Syntyvyyden vähenemiseen tai sen ennalta tietämiseen ei juuri liitetty positiivisia merkityksiä.

Siinä, missä velvollisuuden, abduktion ja optimoinnin ulottuvuudet kuuluvat aineistossa usein yksilöiden lastensaantia koskeviin pohdintoihin ja kannanottoihin, varautuminen ja mahdollisuus koskevat useammin työnantajia ja väestöpolitiikkaa. Aineistossa valtion vaikuttamista syntyvyyteen pidetään ei-toivottavana ja jopa mahdottomana. Lapsien saamista pidetään pääasiassa syvästi yksityisenä asiana. Valtion ja yksilön suhdetta määrittää aineistossa yksilön valinnanvapaus, jolle poliittisten toimien tulee vain luoda tilaa. Maahanmuuttajat muotoutuvat aineistossa kuitenkin omaksi ryhmäkseen, joista puhutaan useammin väestönosana ja työvoimaresurssina kuin ennakoivina toimijoina, eikä heidän toiveitaan mahdollisina vanhempina juurikaan tarkastella.

Syntyvyyden vähenemisen esitetään olevan kollektiivinen riski, jonka torjumiseen yksilöitä veloitetaan. Vaikka yksilö ei haluaisi hankkia lapsia tai suhtautuisi skeptisesti syntyvyysshuoleen, hänen täytyy jollain lailla ottaa kantaa ja suhteuttaa valintansa tähän yhteiskunnalliseksi huoleksi tuotettuun demografiseen muutokseen. Tämän yksilökeskeisen lähestymistavan käänköpuolena on kuitenkin vapauden mukanaan tuoma vastuu. Diskursiivisesti tuotettu kansallinen syntyvyyskriisi sysätään yksilöiden, nuorten naisten, ratkaistavaksi. Valinnanvapaudesta tulee valinnanpakko.

Suomessa perheitä tuetaan järjestelmätasolla runsaasti: perhe-, työ- ja sosiaalipolitiikka huomioivat lapsiperheet varsin kiitettävästi. Siksi suomalaisessa syntyvyyskeskustelussa pohditaankin korostuneesti sitä, miksi nämä edut eivät nosta syntyvyyslukuja sekä sitä, millaiset politiikkatoimet toimisivat kannustimina hankkia lapsia tai laajemmin elää lapsiperheenä. Tavoitteenamme tässä artikkelissa on ollut päästä sen jäljille, miksi keinot eivät ole olleet tuloksekkaita. Esitämme, että yhteiskunnan huolehtimisen ulkopuolelle jää paljon inhimillisiä merkityksiä. Uusliberaalissa, yksilöä vastuuttavassa yhteiskunnassa varsinkin nuoret naiset, joiden kehoihin syntyvyysshuoli osuu, kantavat yksilöllistävää vastuuta koulutuksestaan, työpaikastaan, onnellisuudestaan ja koko elämästään. Korostamme, että tämä vastuu on affektiivista ja ulottuu omien tunteiden hallintaan ja tuottamiseen saakka. Samalla elämisen ehdot ovat epävarmoja ja ennustamattomia, vaikka huolet ja uhat eivät välttämättä aktualisoituisikaan. Työn ja elämän prekaariuden uhka tekee tulevaisuuden ennakoinnista yhä haastavamman ja affektiivisesti latautuneemman projektin. Kuitenkin juuri tuo ennakointi näyttää ainoalta tarjolla olevalta keinolta suuntautua tulevaisuuteen.

Helsingin Sanomien kantaaottavat kirjoitukset vuoden 2018 lopulta vuoden 2019 loppupuolelle kommentoivat syntyvyyttä pääasiassa varsin kapeasta perheellistymiskäsityksestä katsoen. Yhteiskunnassa kuitenkin keskustellaan monivivahteisemmin kuin analysoimamme tekstit antavat ymmärtää. Perhe- ja läheissuhteita monipuolistavaa keskustelua käydään enenevästi sekä koronakriisin myötä heränneessä ”läheisten” tapaamista koskevassa debatissa että tutkimuksissa

esimerkiksi sateenkaariperheistä (Lahti ym. 2020) tai yksinelämisestä (esim. singlehoodstudies.net). Näkisimme mieluusti näiden keskustelujen ja syntyvyyskeskustelun lähenevän toisiaan siten, että erityisesti nuorten naisten kohtaama ennakoinnin velvoittavuus ei olisi niin kokonaisvaltaisen raskasta kuin se nyt analyysimme perusteella on. Tarvitaan työtä sen edistämiseksi, että epävarmuudessa ennakointi tapahtuisi laajemmassa mahdollisuushorisontissa kuin cis-heterodyinperhenormin sallimissa lisääntymisen rajoissa.

Perheen rajat ovat alkaneet liudentua kattamaan myös muita kumppanuksia kuin verisukulaiset, mutta muutos on hidasta. Anna-Maija Castrén ja Riitta Högbacka (2014) ovat ero- ja adoptioperheitä tutkittuaan todenneet, että kulttuurista tilaa laajennetulle perhekäsitykselle syntyy vaikeasti, koska monet tahot, perheenjäsenet itsekin, kyseenalaistavat sosiaalisen perheen riittävyttä. Perhekäsitykset ovat kuitenkin historiallisesti rakentuneita ja jatkuvasti muuttuvia (esim. Yesilova 2009). Siksi visioimme, että laajennetun, myös monilajisen kumppanuuden tunnustavan perhekäsityksen ja kaikkea elävää kunnioittavan elämänasenteen myötä ajatus syntyvyyden edistämisestä asettuisi uuteen kehykseen, kenties hieman sellaiseen kuin Donna Harawayn (2016) kumppanuusajattelussa. Jos läheisen tunnesiteen ja hoivasuhteen kautta muodostuva, monilajinenkin, perhe olisi kulttuurisesti helposti ymmärrettävä ja tunnustettu ajatus, tällaisten siteiden luominen voisi riittää tulevaisuuden suunnitelmaksi. Puristava vastuu kaiken tapahtuvan ennakoinnista ei lankeaisi painavimmin heille, joilla on oletettavasti reproduktiokykyinen keho.

Kirjallisuus

Adams, Vincanne & Murphy, Michelle & Clarke, Adele E. (2009) Anticipation: Technoscience, life, affect, temporality. *Subjectivity* 28:1, 246–265.

Adkins, Lisa (2008) From Retroactivation to Futurity: The End of the Sexual Contract? *NORA—Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 16:3, 182–201.

Alakärppä, Outi & Sevón, Eija & Rönkä, Anna (2020) Perheen perustamisen odotukset nuorten lapsettomien naisten elämäkulussa. *Yhteiskuntapolitiikka* 85:1, 5—16.

Berlant, Lauren (2011) *Cruel optimism*. Duke University Press.

Burr, Vivien (1995) *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.

Castrén, Anna-Maija & Högbäck, Riitta (2014) Avautuuko perhe? Eksklusiivisuuden ja inklusiivisuuden dynamiikka perhesidoksissa. *Sosiologia* 51:2, 106–122.

Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna (toim.) (2018) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus.

European Parliament (2016). Precarious Employment in Europe: Patterns, Trends and Policy Strategies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy. European Union.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/587285/IPOL_STU\(2016\)587285_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/587285/IPOL_STU(2016)587285_EN.pdf) (haettu 4.4.2021).

Fairclough, Norman (1997) *Miten media puhuu?* Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (2016) Families in the future: Stories of Finnish students. *Journal of Comparative Family Studies* 47:1, 27–43.

Grönholm, Pauliina (2020) Suomen syntyvyys kääntyi juuri nousuun, kun päälle iski ”epävarmuuksien epävarmuus” – tutkija Anna Rotkirchin mukaan koronaepidemia osoitti suomalaisten vahvuuden. *Helsingin Sanomat* 16.6.2020.

<https://www.hs.fi/paivanlehti/16062020/art-2000006542276.html> (haettu 2.4.2021).

Haraway, Donna (2016) *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press.

- Hays, Sharon (1996) *The Cultural Contradictions of Motherhood*. Yale University Press.
- Helén, Ilpo (1997) *Äidin elämän politiikka: Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Huttunen, Kristiina & Kellokumpu, Jenni (2016) The effect of job displacement on couples' fertility decisions. *Journal of Labor Economics* 34:2, 403–442.
- Häkkinen, Henri (2021) Tilastokeskus: Syntyvyys kääntyi nousuun ensimmäistä kertaa kymmeneen vuoteen. *Helsingin Sanomat* 21.1.2021. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007754909.html> (haettu 2.4.2021).
- Isola, Anna-Maria (2013) *Sukupuoli ja syntyvyyden retoriikka Venäjällä ja Suomessa 1995-2010*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7674-9>
- Jallinoja, Riitta (2006) *Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus Kirja.
- Jalovaara, Marika (2020) *neferblog: Syntyvyys tuskin pomppaa nälkävuosien tasolle*. <https://sites.utu.fi/nefer/neferblog-nalkavuodet/> (haettu 14.4.2021).
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 17–47.
- Jokinen Eeva. 2013. Prekaari sukupuoli. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 26:1, 5–18.
- Jokinen, Eeva, Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (2015) Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen. Teoksessa Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (toim.) *Prekrisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 7–30.
- Kurronen, Sanna (2021) Syntyvyys syvyyksissä. Pessimismi varjostaa synnytysikäisten näkymää. *EVA Analyysi No 90*. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2021/03/eva-analyysi-no-90.pdf> (haettu 4.4.2021).
- Lahti, Annukka, Aarnio, Kia, Moring, Anna & Kerppola, Jenni (toim.) (2020) *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla*. Helsinki: Gaudeamus.

- Lee, Ellie, Bristow, Jan, Faircloth, Charlotte & Macvarish, Jennie (2014). *Parenting culture studies*. London: Palgrave Macmillan.
- Malthus, Thomas, [1798] (1970) *An Essay on the Principle of Population*. New York: Penguin.
- McRobbie, Angela (2007) Top Girs? Young women and the post-feminist sexual contract. *Cultural Studies* 21:4–5, 718–737.
- Meskus, Mianna (2009) *Elämän tiede: Tutkimus lääketieteellisestä teknologiasta, vanhemmuudesta ja perimän hallinnasta*. Tampere: Vastapaino.
- Metelinen, Sami (2020) Näitä suomi murehtii. Ykkösuhaksi on noussut talouskriisi. *EVA Analyysi No 83*. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2020/06/no_84.pdf (haettu 4.4.2021).
- Miettinen, Anneli (2015) *Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia*. Perhebarometri 2015. Helsinki: Väestöliitto ry.
- Miettinen, Anneli & Jalovaara, Marika (2020) Unemployment delays first birth but not for all. Life stage and educational differences in the effects of employment uncertainty on first births. *Advances in Life Course Research* 43: 100320.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2008) *Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet*. Perhebarometri 2008 E34. Helsinki: Väestöliitto ry, Väestöntutkimuslaitos.
- Niskakangas, Tuomas (2018) Uusi väestöennuste julkistetaan tänään, eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin. *Helsingin Sanomat* 15.11.2018. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005901051.html> (haettu 2.4.2021).
- Nätti, Jouko & Pyöriä, Pasi (2017) Epätyypilliset työsuhteet, epävarmuus ja liikkuvuus. Teoksessa Pyöriä, Pasi (toim.) *Työelämän myytit ja todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 26–41.
- Närvi, Johanna (2014) *Määräaikainen työ, vakituinen vanhemmuus. Sukupuolistuneet työurat, perheellistymisen ja vanhempien hoivaratkaisut*. Tutkimus 122. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Teoksessa Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 7–38.

- Patosalmi, Mervi (2011) Reproduktiivinen toimijuus ja väestöpolitiikka. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 24:4, 53–57.
- Pekkola, Juhani & Lehtonen, Olli (2016) Valmistautuminen työelämään siirtää lasten hankintaa opiskeluun, talouteen ja asumiseen liittyvien haasteiden kautta. *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning* 14:3, 328–345.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2012) Työn prekarisaatio ja kasautuva eriarvoisuus. *Hallinnon Tutkimus* 31:3, 171–188.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2016) Prekaarin palkkatyön yleisyys: liioitellaanko työelämän epävarmuutta? *Sosiologia* 53:1, 45–63.
- Pälli, Pekka & Lillqvist, Ella (2020) Diskurssianalyysi. Teoksessa Luodonpää-Manni, Milla, Hamunen, Markus, Konstenius, Reetta, Miestamo, Matti, Nikanne, Urpo & Sinnemäki, Kaius (toim.) *Kielentutkimuksen menetelmiä II*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 374–411.
- Repo, Jemina (2011) *The Biopolitics of Gender*. Oxford. Oxford University Press.
- Rokkonen, Lilli (2020) *Prekaari äitiys. Kertomuksia palkkatyön reunamilta*. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Rotkirch, Anna, Tammissalo, Kristiina, Miettinen, Anneli & Berg, Venla (2017) *Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista*. Perhebarometri 2017. Helsinki: Väestöliitto ry, Väestöntutkimuslaitos.
- Rottenberg, Catherine (2014) Happiness and the Liberal Imagination: How Superwoman Became Balanced. *Feminist Studies* 40:1, 144–68.
- Sasser, Jade (2018) *On Infertile Ground. Population Control and Women's Rights in the Era of Climate Change*. New York: NYU Press.
- Sutela, Hanna (2013) *Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008*. Tutkimuksia 259. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna, Pärnänen, Anna & Keyriläinen, Marianna (2019) *Digiaajan työelämä – työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018*. Tilastokeskus.

SVT= Suomen virallinen tilasto (2020): *Syntyneet* [verkkójulkaisu]. ISSN=1798-2391. 02 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 17.1.2021].

http://www.stat.fi/til/synt/2019/02/synt_2019_02_2020-12-04_tie_001_fi.html

Van Leeuwen, Theo (2007) Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication* 1:1, 91–112.

Vikat, Andres (2004) Women's labour force attachment and childbearing in Finland. *Demographic Research* 3:8, 177–212.

Vosko, Leah F., MacDonald, Martha & Campbell, Iain (toim.) (2009) *Gender and the contours of precarious employment*. London & New York: Routledge.

Vuorinen-Lampila, Päivi (2018) *Korkeakoulutuksen eriytyvät työelämätulokset*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7529-6>

World Economic Forum (2020). *Cash for babies: How Europe is tackling its falling birthrate*. <https://www.weforum.org/agenda/2020/02/europe-ageing-population-migration-birthrate/>

Yesilova, Katja (2009) *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.